

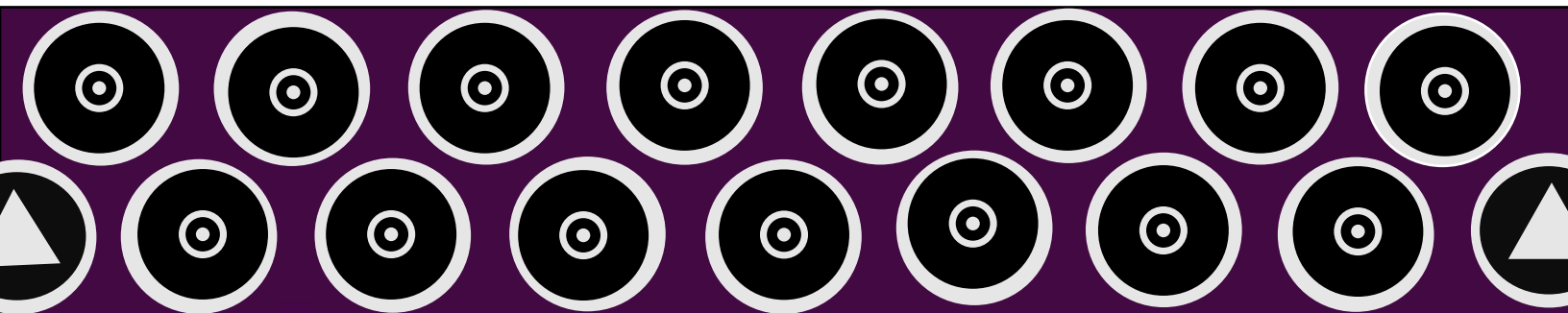
COVID-19 & ΨΗΦΙΑΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τοποθετήσεις της Homo Digitalis για σημαντικά ζητήματα που αφορούν την αντιμετώπιση της πανδημίας του COVID-19 στην Ελλάδα και τις προκλήσεις που ανακύπτουν για τα δικαιώματα του ανθρώπου στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή



Homo Digitalis

Protect your rights



Ευχαριστούμε θερμά τη συγγραφική ομάδα για την ανιδιοτελή τους προσφορά.

Με αλφαβητική σειρά:

Αντιγόνη Λογοθέτη

Γιάννης Κροντήρης

Ελπίδα Βαμβακά

Καλλιόπη Τερζίδου

Κωνσταντίνος Κακαβούλης

Λευτέρης Χελιουδάκης

Μαριλίζα Μπάκα

Μαρίνα Ζαχαροπούλου

Χρηματοδότηση Μελέτης:

Η έρευνα και εκπόνηση της μελέτης αυτής έγινε απολύτως με εθελοντική εργασία, χωρίς καμία χρηματοδότηση από ιδιωτικούς ή δημόσιους φορείς. Εάν θέλεις να στηρίξεις το μελλοντικό έργο της [Homo Digitalis](#) και να μας βοηθήσεις να συνεχίσουμε τις δράσεις μας, μπορείς να το κάνεις [εδώ](#).

Σε ευχαριστούμε.



Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση – Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 (CC BY-NC-ND)

Αθήνα, 22.04.2020

Πίνακας Περιεχομένων

Ορολογία	4
Εισαγωγή	4
A. Εφαρμογές Ιχνηλάτησης Επαφών.....	5
A1. Τι είναι και πως λειτουργούν οι εφαρμογές αυτές γενικά;.....	5
A2. Ποιες είναι οι τεχνολογικές προσεγγίσεις που προτείνονται τη δεδομένη χρονική στιγμή στην Ευρώπη;.....	7
A3. Ποιες είναι οι σχετικές πρωτοβουλίες σε Ευρωπαϊκό επίπεδο από τους Θεσμούς και τις Αρχές;	10
A4. Χρειάζεται να θυσιάσουμε τις αρχές της προστασίας των προσωπικών δεδομένων με την αιτιολογία ότι ζούμε σε εποχή κρίσης και απαιτούνται δραστικά μέτρα;.....	12
A5. Η πλέον σημαντική ερώτηση: Είναι οι εφαρμογές ιχνηλάτησης επαφών πράγματι αποτελεσματικές για τον περιορισμό της διάδοσης του COVID-19;.....	12
A6. Τα 10 απαραίτητα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να πληρούν οι εφαρμογές ιχνηλάτησης επαφών	15
B. Χρήση Drones από Αρχές Επιβολής του Νόμου στην Ελλάδα.....	17
B1. Η κατάσταση που επικρατεί σύμφωνα με δηλώσεις, δημοσιεύματα και μαρτυρίες.....	17
B2. Μια νομική προσέγγιση της χρήσης drones από την ΕΛ.ΑΣ.....	18
Γ. Άλλα Σημαντικά Εθνικά Μέτρα	26
Γ1. Εθνικό Μητρώο Ασθενών COVID 19.....	26
Γ2. Αποστολή μηνυμάτων SMS στο 13033 προς λήψη βεβαίωσης μετακίνησης	30
Δ. Ψευδείς Ειδήσεις στην Εποχή του COVID-19 και επιπτώσεις στην Ελευθερία της Έκφρασης και της Πληροφόρησης.....	33
Επίλογος	38

Ορολογία

Όπως αναφέρει και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, ο όρος COVID-19 αναφέρεται στην ασθένεια που προκαλεί ο ιός «Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2 (SARS-CoV-2)». Ωστόσο, για λόγους καθαρά συνοχής κειμένου, η μελέτη χρησιμοποιεί τον όρο COVID-19 (σε αρσενικό γένος) όταν αναφέρεται τόσο στην ασθένεια COVID-19 όσο και στον ιό SARS-CoV-2.¹

Εισαγωγή

Την περίοδο αυτή, δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς σε ολόκληρο τον κόσμο λαμβάνουν μέτρα για να περιορίσουν και να μετριάσουν τις επιπτώσεις του COVID-19. Η τεχνολογία μπορεί και πρέπει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια αυτής της προσπάθειας για την αντιμετώπιση της κρίσης. Ωστόσο, η αύξηση των εξουσιών κρατικής ψηφιακής εποπτείας απειλεί την ιδιωτική ζωή και τις δημοκρατικές αξίες και αρχές. Μάλιστα, όταν οι εν λόγω εξουσίες συνοδεύονται από την έλλειψη διαύγειας, η εμπιστοσύνη προς τις δημόσιες αρχές, δικαιολογημένα, κλονίζεται. Κρίνεται λοιπόν επιβεβλημένο τα μέτρα που θεσπίζονται για την αντιμετώπιση της πανδημίας να είναι νόμιμα, αναγκαία και ανάλογα προς τον επιδιωκόμενο σκοπό που επιζητούν να αντιμετωπίσουν.

Ως οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών, κρίνουμε σημαντικό να υπογραμμίσουμε την σημασία της προστασίας των ψηφιακών δικαιωμάτων και σε αυτή την περίοδο κρίσης. Επιζητούμε από τις Ελληνικές Αρχές και τους Θεσμούς να προσεγγίσουν την αντιμετώπιση της πανδημίας κατά τρόπο που να διασφαλίζει την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην ψηφιακή εποχή. Η τήρηση της ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας δεν είναι επιλογή, αλλά υποχρέωση όλων μας.

Με την παρούσα μελέτη, η Homo Digitalis επιθυμεί να τοποθετηθεί επί σημαντικών ζητημάτων και τεχνολογιών που σχετίζονται με την αντιμετώπιση της πανδημίας του COVID-19 στην Ελλάδα. Κάποια από αυτά τα ζητήματα και τεχνολογίες αφορούν άμεσα τη χώρα μας, καθώς βρίσκονται ήδη στο στάδιο της εφαρμογής, ενώ άλλα ζητήματα και τεχνολογίες παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω της βαρύτητας που έχουν λάβει σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο και, αν και δεν τυγχάνουν εφαρμογής τώρα στην Ελλάδα, είναι πιθανό η υιοθέτησή τους να βρίσκεται προ των πυλών.

Συγκεκριμένα, η παρούσα μελέτη εξετάζει τέσσερις (4) διαφορετικές θεματικές: 1. Την ανάπτυξη και χρήση εφαρμογών ιχνηλάτησης επαφών, 2. Τη χρήση Drones από Αρχές Επιβολής του Νόμου στην Ελλάδα στο πλαίσιο των μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης του COVID-19, 3. Εθνικά μέτρα, όπως η σύσταση εθνικού μητρώου ασθενών COVID-19 και η αποστολή μηνυμάτων SMS στο 13033 προς λήψη βεβαίωσης μετακίνησης, και 4. Ζητήματα σχετικά με Ψευδείς Ειδήσεις κατά την πανδημία του COVID-19 και τις επιπτώσεις που υπάρχουν στην ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στη μελέτη είναι απλή, και περιγραφική, με χρήση παραδειγμάτων και απεικόνισης όπου είναι δυνατόν, προκειμένου το κείμενο να είναι κατανοητό για όλους μας.

¹ Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, Naming the coronavirus disease (COVID-19) and the virus that causes it (2020), Διαθέσιμο εδώ: [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it)

A. Εφαρμογές Ιχνηλάτησης Επαφών

Όσο η κρίση του COVID-19 μεγαλώνει, τόσο πληθαίνουν οι φωνές από κυβερνήσεις αλλά και ιδιωτικούς φορείς που προτείνουν την επιστράτευση τεχνολογικών μέσων για την ανίχνευση της εξάπλωσης του ιού. Στο επίκεντρο των συζητήσεων τις τελευταίες εβδομάδες, βρίσκεται η *χρήση εφαρμογών ιχνηλάτησης επαφών (Contact Tracing apps ή αλλιώς και Proximity Tracing apps στα αγγλικά).*

A1. Τι είναι και πως λειτουργούν οι εφαρμογές αυτές γενικά;

Η κεντρική ιδέα πίσω από τις εφαρμογές ιχνηλάτησης επαφών είναι η ανίχνευση των κοινωνικών επαφών του κάθε χρήστη της εφαρμογής στην καθημερινή του ζωή. Για να γίνει αυτό, ο χρήστης θα πρέπει να κατεβάσει την εφαρμογή σε κάποια έξυπνη συσκευή του (όπως έξυπνα κινητά τηλέφωνα – smartphones, έξυπνα ρολόγια, tables κ.α.) και να μεταφέρει τη συσκευή μαζί του σε κάθε μετακίνηση.

Παραδείγματα:

Η Μαρία κατεβάζει στη συσκευή της τη σχετική εφαρμογή. Η εφαρμογή της αντιλαμβάνεται την εγγύτητα της τοποθεσίας της συσκευής της Μαρίας σε σχέση με την τοποθεσία άλλων συσκευών που χρησιμοποιούν την ίδια εφαρμογή. Εάν ο Γιώργος, που έχει και αυτός κατεβάσει και χρησιμοποιεί στη συσκευή του τη σχετική εφαρμογή, περάσει σε απόσταση λίγων μέτρων από τη συσκευή της Μαρίας, οι εφαρμογές στις συσκευές τους θα αναγνωρίσουν η μία την άλλη και θα αποθηκεύσουν το γεγονός αυτής της επαφής μεταξύ τους.

Εάν τώρα λίγες ημέρες μετά, ο Γιώργος βρεθεί θετικός σε εξετάσεις COVID-19, θα πρέπει να ενημερώσει την εφαρμογή του για την κατάστασή της υγείας του. Η εφαρμογή του θα στείλει τότε μία ειδοποίηση σε όσες συσκευές χρησιμοποιούν την εφαρμογή και βρέθηκαν κοντά με τη συσκευή του Γιώργου τις τελευταίες ημέρες. Έτσι, η Μαρία θα λάβει και αυτή μια ειδοποίηση ότι λίγες ημέρες πριν πέρασε κοντά από τη συσκευή της μία συσκευή ενός χρήστη της εφαρμογής, ο οποίος τώρα είναι θετικός σε COVID-19. Αυτή η ειδοποίηση θα δώσει ένα ερέθισμα στη Μαρία να προχωρήσει και αυτή σε κάποια εξέταση για COVID-19 προκειμένου να δει μήπως έχει προσβληθεί και εκείνη από την ασθένεια.

Προσοχή: Η εφαρμογή στη συσκευή της Μαρίας αναγνωρίζει μόνο άλλες συσκευές που έχουν εγκαταστήσει τη σχετική εφαρμογή. Δεν αναγνωρίζει δηλαδή ανθρώπους. Αυτό σημαίνει ότι εάν δίπλα από την Μαρία περάσει η Κατερίνα, η οποία δεν έχει εγκαταστήσει την εφαρμογή στη δική της συσκευή, ή απλά δεν έχει κάποια έξυπνη συσκευή στην κατοχή της, η εφαρμογή της Μαρίας δεν θα αποθηκεύσει το γεγονός αυτής της επαφής μεταξύ τους.

Επίσης, η εφαρμογή δεν λαμβάνει υπόψη ότι ο COVID-19 μεταδίδεται και μέσω μολυσμένων επιφανειών, καθώς παραμένει εκεί από λίγες ώρες έως αρκετές ημέρες ανάλογα με το υλικό της επιφάνειας, τη θερμοκρασία και την υγρασία που επικρατεί. Έτσι, εάν στο πρώτο παράδειγμα, η Μαρία καθίσει σε ένα παγκάκι, και σε αυτό το παγκάκι είχε καθίσει στο σύντομο παρελθόν ο Γιώργος, η εφαρμογή της συσκευής της Μαρίας δεν θα αναγνωρίσει την συσκευή του Γιώργου και δεν θα αποθηκεύσει το γεγονός αυτής της έμμεσης επαφής μεταξύ τους. Οπότε, η συσκευή της Μαρίας δεν θα είναι και παραλήπτης της ειδοποίησης που θα στείλει η εφαρμογή της συσκευής του Γιώργου.

Με βάση τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, ο COVID-19 μπορεί να είναι μεταδοτικός από απόσταση περίπου ενός μέτρου.² Η λειτουργία των εφαρμογών αυτών, συμπεριλαμβανομένης της ανταλλαγής πληροφορίας, μπορεί να επιτευχθεί χρησιμοποιώντας διάφορες τεχνολογίες, όπως για παράδειγμα Bluetooth, WiFi, NFC, GPS, οι οποίες προσφέρουν μεγαλύτερη ακρίβεια στη συλλογή δεδομένων θέσης σε σύγκριση με τις πληροφορίες που μπορούμε να συλλέξουμε μέσω των κεραιών δικτύων κινητής τηλεφωνίας.

Ανάλογα με την τεχνολογία που χρησιμοποιείται και τον τρόπο με τον οποίο αυτή εφαρμόζεται, μεταβάλλονται σημαντικά τα δεδομένα του ως άνω παραδείγματος. Ωστόσο, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα απαραίτητα στοιχεία για τη λειτουργία των εφαρμογών αυτών είναι τέσσερα (4):

1. Ο χρήστης πρέπει να κατεβάσει τη σχετική εφαρμογή στην έξυπνη συσκευή του,
2. Ο χρήστης πρέπει να έχει την έξυπνη συσκευή πάντα μαζί στις μετακινήσεις,
3. Ο χρήστης πρέπει να υποβάλλεται συχνά σε εξετάσεις για να ελέγχει εάν έχει προσβληθεί από COVID-19, και
4. Ο χρήστης πρέπει να ενημερώνει την εφαρμογή για την κατάσταση της υγείας του όταν μάθει ότι είναι θετικός στον COVID-19, ώστε αυτή να στείλει τις απαραίτητες ειδοποιήσεις.



² Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, Q&A on coronaviruses (COVID-19): How does COVID-19 spread? (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-coronaviruses>

A2. Ποιες είναι οι τεχνολογικές προσεγγίσεις που προτείνονται τη δεδομένη χρονική στιγμή στην Ευρώπη;

Τη δεδομένη στιγμή, οι προσεγγίσεις που προτείνονται για την αντιμετώπιση του COVID-19 στο πλαίσιο της ιχνηλάτησης επαφών χρησιμοποιούν κυρίως εφαρμογές που βασίζουν τη λειτουργία τους στην τεχνολογία Bluetooth Low Energy (BLE).³ Ο σκοπός αυτής της ενότητας δεν είναι να μελετήσει τα τεχνικά χαρακτηριστικά των εφαρμογών αυτών ούτε να κρίνει την αποτελεσματικότητά τους και τη συμμόρφωσή τους με το ισχύον νομικό πλαίσιο. Αντίθετα, στόχος μας είναι να καταγράψουμε και να ενημερώσουμε το ευρύ κοινό για τις πρωτοβουλίες που υπάρχουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στα τέλη Μαρτίου, δημιουργήθηκε η ευρωπαϊκή κίνηση **PEPP-PT** αποτελούμενη από περισσότερους από 130 επιστήμονες και ειδικούς από πλήθος ευρωπαϊκών χωρών.⁴ Στόχος της εν λόγω κίνησης ήταν να βοηθήσει εθνικούς φορείς να δημιουργήσουν τέτοιου είδους εφαρμογές με τρόπους που θα είναι συμβατοί με τις διατάξεις της νομοθεσίας για την προστασία προσωπικών δεδομένων και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες.⁵ Ωστόσο, τις τελευταίες ημέρες η κίνηση αυτή έχει λάβει αρνητικές κριτικές. Πιο συγκεκριμένα, στις 17 Απριλίου ένας από τους πρωτεργάτες αυτής της κίνησης, ο καθηγητής Marcel Salathé,⁶ ανακοίνωσε δημόσια την αποχώρησή του, καθώς, σύμφωνα με τα λεγόμενά του, η κίνηση δεν είναι αρκετά ανοιχτή και διαφανής. Επίσης, πλήθος άλλων συντελεστών αποχώρησαν από την κίνηση PEPP-PT τις τελευταίες ημέρες.⁷ Ακόμη, στις 19 Απριλίου περισσότεροι από **300 ακαδημαϊκοί ανά την Ευρώπη** υπέγραψαν μια ανοιχτή επιστολή, με την οποία προειδοποιούν ότι προσεγγίσεις σαν αυτή της PEPP-PT, οι οποίες στηρίζονται σε ένα κεντρικό σημείο συλλογής πληροφορίας, δεν προσφέρουν διαφάνεια και αξιοπιστία.⁸ Η συγκεκριμένη εξέλιξη είναι ιδιαίτερα σημαντική, εάν σκεφτεί κανείς και το γεγονός ότι η κίνηση PEPP-PT φαίνεται να συνεργαζόταν τις τελευταίες ημέρες με αρκετές κυβερνήσεις ευρωπαϊκών κρατών, όπως η Αυστρία, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Μάλτα, η Ισπανία και η Ελβετία.⁹

Επίσης, οι τεχνολογικοί κολοσσοί **Apple** και **Google** ανακοίνωσαν στις αρχές Απριλίου μια συνεργασία εν μέσω πανδημίας, με στόχο να στηρίξουν τη δημιουργία εφαρμογών ιχνηλάτησης, που θα λειτουργούν πανομοιότυπα σε συσκευές τόσο με λογισμικό iOS όσο και Android.¹⁰ Σύμφωνα με δημοσιεύματα, η προσέγγιση της Apple και της Google είναι υπέρ μιας αποκεντρωμένης επεξεργασίας

³ Μάθε περισσότερα για τα τεχνικά χαρακτηριστικά του πρωτοκόλλου επικοινωνίας συσκευών BLE στο σχετικό κείμενο της Privacy International, Bluetooth tracking and COVID-19: A tech primer (2020), Διαθέσιμο εδώ:

<https://privacyinternational.org/explainer/3536/bluetooth-tracking-and-covid-19-tech-primer>

⁴ Περισσότερες πληροφορίες για την κίνηση PEPP-PT εδώ: <https://www.pepp-pt.org/>

⁵ Περισσότερες πληροφορίες βλέπετε Luca Ferreti κ.α, Quantifying SARS-CoV-2 transmission suggests epidemic control with digital contact tracing (2020)

⁶ Καθηγητής στην Ομοσπονδιακή Πολυτεχνική Σχολή της Λοζάνης (École Polytechnique Fédérale de Lausanne - EPFL) στο τομέα της Βιολογίας, της Πληροφορικής και των κοινωνικών επιστημών.

⁷ Περισσότερες πληροφορίες στο λογαριασμό twitter του καθηγητή Marcel Salathé:

<https://twitter.com/marcelalathe/status/1251045211767296002>

⁸ Ολόκληρο το κείμενο της ανοιχτής επιστολής εδώ: <https://drive.google.com/file/d/1OQg2dxPu-x-RZzETipV3IFa259NrpK1J/view>

⁹ Reuters, European coronavirus app platform gains traction with governments (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.nytimes.com/reuters/2020/04/17/technology/17reuters-health-coronavirus-europe-tech.html>

¹⁰ The Guardian, Apple and Google team up in bid to use smartphones to track coronavirus spread (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/10/apple-google-coronavirus-us-app-privacy>

των δεδομένων. Οι πληροφορίες των χρηστών, δηλαδή, δεν συλλέγονται σε κάποια κεντρική βάση δεδομένων για επεξεργασία, αλλά αντίθετα, οποιαδήποτε πράξη επεξεργασίας θα γίνεται στις επιμέρους συσκευές των χρηστών προκειμένου να επιτευχθεί μεγαλύτερη αξιοπιστία. Ωστόσο, ο Moxie Marlinspike, προγραμματιστής, ειδικός σε θέματα ασφάλειας και ιδρυτής του **Signal**,¹¹ αναφέρει σχετικά ότι η χρήση των εν λόγω εφαρμογών ενέχει και σημαντικά τρωτά σημεία.¹²

Μια άλλη ευρωπαϊκή προσπάθεια από ομάδα επιφανών ερευνητών με το όνομα **DP-3T** δημοσίευσε πρόσφατα τον σχεδιασμό μιας τεχνικής λύσης η οποία αποτελεί παράδειγμα του πώς μπορούμε να παρακολουθήσουμε την εξάπλωση του ιού μέσω κινητών τηλεφώνων χωρίς να συλλέγουμε ευαίσθητα δεδομένα και χωρίς να παρακολουθούμε τις κινήσεις των πολιτών.¹³ Η βασική ιδέα είναι απλή: δεν έχει σημασία σε ποια τοποθεσία κάποιος ήρθε σε επαφή με κάποιον ασθενή COVID-19, οπότε δεν χρειάζεται εξ αρχής να αποθηκεύουμε την τοποθεσία. Το μόνο που έχει σημασία να ξέρουμε είναι αν δυο άνθρωποι ήρθαν τόσο κοντά ο ένας στον άλλον ώστε να υπάρχει κίνδυνος μετάδοσης του ιού.

Η λύση τους αξίζει ιδιαίτερης αναφοράς γιατί στηρίζεται σε μια κατανεμημένη αρχιτεκτονική. Παρόλο που υπάρχει ένας κεντρικός διακομιστής (server), αυτός δεν παίζει κανένα ρόλο στη συλλογή και επεξεργασία της πληροφορίας. Αυτό συμβαίνει μόνο στα κινητά τηλέφωνα των χρηστών. Πιο συγκεκριμένα, η εφαρμογή στο κινητό τηλέφωνο δημιουργεί ένα προσωρινό ψευδώνυμο, το οποίο αλλάζει σε τακτά χρονικά διαστήματα και μεταδίδεται μέσω του κινητού τηλεφώνου στις άλλες συσκευές που βρίσκονται στη γύρω περιοχή.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ίδιοι οι δημιουργοί της κίνησης DP-3T καθιστούν σαφές στα εγχειρίδια που έχουν δημοσιεύσει ότι η εφαρμογή αυτή έχει τρωτά σημεία, τα οποία κάποιος θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει για επίθεση hacking σε τοπικό επίπεδο χρήστη.¹⁴

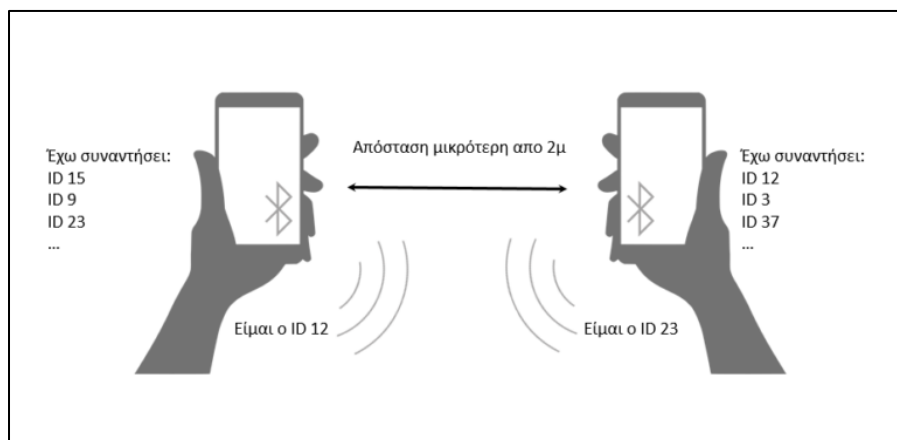
Όταν κάποιο άλλο κινητό τηλέφωνο, που επίσης έχει αυτήν την εφαρμογή, πλησιάσει αρκετά, τότε τα δύο κινητά τηλέφωνα είναι σε ακτίνα επαρκή για να «ακούσουν» το ένα το προσωρινό ψευδώνυμο του άλλου και να το αποθηκεύσουν στη μνήμη τους (δηλαδή τοπικά στο τηλέφωνο) σε κρυπτογραφημένη μορφή. Έτσι, κάθε συσκευή «θυμάται» όλα τα ψευδώνυμα που έχει συναντήσει στο παρελθόν. Μέχρι εδώ καμία πληροφορία δεν στέλνεται σε κάποιον κεντρικό server.

¹¹ Το Signal είναι δωρεάν εφαρμογή για κρυπτογραφημένες ομιλίες, με μεγάλη αξιοπιστία. Μάλιστα, η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προτρέψει τους αξιωματούχους της να την χρησιμοποιούν για τις συνομιλίες τους. Περισσότερα εδώ: <https://www.politico.eu/article/eu-commission-to-staff-switch-to-signal-messaging-app/>

¹² Ars Technica, Apple and Google detail bold and ambitious plan to track COVID-19 at scale (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://arstechnica.com/information-technology/2020/04/apple-and-google-detail-bold-and-ambitious-plan-to-track-covid-19-at-scale/>

¹³ Όλες οι πληροφορίες για την κίνηση DP-3T βρίσκονται ελεύθερα διαθέσιμες στον λογαριασμό της κίνησης στην ιστοσελίδα github. Για περισσότερες πληροφορίες: <https://github.com/DP-3T/documents>

¹⁴ The DP-3T Project, Security Analysis, Διαθέσιμο εδώ: <https://github.com/DP-3T/documents/tree/master/Security%20analysis>



Εάν τώρα κάποιος από τους χρήστες της εφαρμογής διαγνωστεί θετικός στον COVID-19, ο γιατρός ζητάει από τον ασθενή να στείλει -με τη σύμφωνη γνώμη του- σε έναν κεντρικό server τη λίστα με τα ψευδώνυμα που έχει παράγει το κινητό του φορέα του ιού στο παρελθόν. Ο server διανέμει αυτή τη λίστα στα κινητά τηλέφωνα των υπόλοιπων χρηστών, καθένα από τα οποία συγκρίνει τη λίστα που έλαβε με τη λίστα που έχει αποθηκευμένη στη μνήμη του, για να διαπιστώσει εάν έχει συναντήσει κάποιο από αυτά τα ψευδώνυμα στο παρελθόν. Αν βρεθεί τέτοια περίπτωση, τότε η εφαρμογή παράγει μια ειδοποίηση στον χρήστη για να τον ενημερώσει και να του δώσει οδηγίες τι να κάνει και με ποιόν να επικοινωνήσει. Όλο το παραπάνω στάδιο εκτελείται και πάλι με κρυπτογραφημένη επικοινωνία και χωρίς να αποκαλύπτεται η ταυτότητα όσων συμμετέχουν.¹⁵

Ανεξάρτητα από το κατά πόσο χρήσιμες μπορεί να είναι αυτές οι εφαρμογές στην αντιμετώπιση της πανδημίας, **θα πρέπει να κρατήσουμε στο προσκήνιο ένα βασικό στοιχείο:**

*Υπάρχει στη διάθεσή μας μια συλλογή από **πολλά τεχνολογικά εργαλεία** που μας επιτρέπουν να αναπτύξουμε αυτές τις εφαρμογές στηριζόμενοι σε **αποκεντρωμένες αρχιτεκτονικές**, επιτυγχάνοντας **διαφάνεια, αξιοπιστία και μέγιστες εγγυήσεις** στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, αρκεί βέβαια να λάβουμε αυτά τα εργαλεία υπόψη μας ήδη από το **στάδιο του σχεδιασμού αυτών των εφαρμογών.***

¹⁵ Για περισσότερες πληροφορίες δείτε: Γιάννης Κροντήρης, Κινητά τηλέφωνα στη μάχη κατά του κορωνοϊού: Συμβιβασμοί στην προστασία προσωπικών δεδομένων; (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.homodigitalis.gr/posts/5391>

A3. Ποιες είναι οι σχετικές πρωτοβουλίες σε Ευρωπαϊκό επίπεδο από τους Θεσμούς και τις Αρμόδιες Αρχές;

Η συζήτηση είναι έντονη στην Ευρώπη και ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (EDPS),¹⁶ κ. Wojciech Wiewiórowski, αναφέρθηκε πρόσφατα στην ανάγκη μιας κοινής πανευρωπαϊκής προσπάθειας στον τομέα αυτό. Μάλιστα, ο ίδιος τόνισε ότι οι οποιοσδήποτε καινούργιες τεχνικές λύσεις για την αντιμετώπιση του COVID-19, θα πρέπει να αναπτύσσονται με τέτοιο τρόπο ώστε να διασφαλίζεται ήδη από την φάση του σχεδιασμού τους, ο σεβασμός στην ιδιωτική ζωή των χρηστών και η προστασία των προσωπικών δεδομένων τους.¹⁷

Το ζήτημα αυτό έχει απασχολήσει φυσικά και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων (EDPB).¹⁸ Συγκεκριμένα, στα μέσα Μαρτίου με δηλώσεις της η Πρόεδρος του EDPB, κατέστησε σαφές ότι οι διατάξεις για την προστασία των προσωπικών δεδομένων δεν εμποδίζουν τα μέτρα που λαμβάνονται για την καταπολέμηση της πανδημίας του κορωνοϊού.¹⁹

Επίσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε κατευθυντήριες γραμμές, σχετικό έγγραφο καθοδήγησης, και μία εργαλειοθήκη για εφαρμογές ιχνηλάτησης επαφών με τα οποία αναγνωρίζει ότι τόσο οι διατάξεις του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων,²⁰ όσο και οι διατάξεις για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών²¹ εξασφαλίζουν ένα υψηλό επίπεδο προστασίας για την ανάπτυξη και χρήση των εφαρμογών αυτών. Ακόμη, τονίζει ότι είναι αναγκαίο να υπάρξει μία κοινή πανευρωπαϊκή προσέγγιση σχετικά με την ανάπτυξη αυτών των εφαρμογών και επισημαίνει τα κύρια σημεία στα οποία οι φορείς ανάπτυξης των εν λόγω εφαρμογών θα πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη συμμετοχή. Συγκεκριμένα, και λόγω του ευαίσθητου χαρακτήρα των δεδομένων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογραμμίζει ότι αυτός ο ρόλος του υπεύθυνου επεξεργασίας πρέπει να αναληφθεί από τις εθνικές υγειονομικές αρχές. Εκείνες θα πρέπει να φέρουν την ευθύνη με βάση την αρχή της λογοδοσίας να διασφαλίσουν τη συμμόρφωση των εφαρμογών με την κείμενη νομοθεσία και να παρέχουν στους χρήστες τις απαραίτητες πληροφορίες αναφορικά με την επεξεργασία των

¹⁶ Ο Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων (European Data Protection Supervisor-EDPS), αποτελεί την Ανεξάρτητη Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων για τους Θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μπορείτε να μάθετε περισσότερα για τον Επόπτη στη σχετική ιστοσελίδα: https://edps.europa.eu/about-edps_en

¹⁷ Ευρωπαίος Επόπτης Προστασίας Δεδομένων, EU Digital Solidarity: a call for a pan-European approach against the pandemic (2020), Διαθέσιμο κείμενο και βίντεο εδώ: https://edps.europa.eu/press-publications/press-news/news#news_5781

¹⁸ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων (European Data Protection Board - EDPB) εκδίδει κατευθυντήριες γραμμές για την ερμηνεία των διατάξεων του δικαίου προστασίας προσωπικών δεδομένων της ΕΕ, και δεσμευτικές αποφάσεις για την επίλυση διαφορών όσον αφορά διασυνοριακές δραστηριότητες επεξεργασίας. Μπορείτε να μάθετε περισσότερα εδώ: https://edpb.europa.eu/role-edpb_el

¹⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων, Statement on the processing of personal data in the context of the COVID-19 outbreak (2020), Διαθέσιμη εδώ: https://edpb.europa.eu/sites/edpb/files/files/news/edpb_statement_2020_processingpersonaldataandcovid-19_en.pdf

²⁰ Κανονισμός 2016/679 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (γνωστός και ως GDPR), τον οποίο εφαρμόζει στην ελληνική έννομη τάξη ο ν.4624/2019

²¹ Οδηγία 2002/58/ΕΚ, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (γνωστή και ως ePrivacy Directive), την οποία μεταφέρει στην ελληνική έννομη τάξη ο ν.3471/2006

προσωπικών τους δεδομένων.²² Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων, σε απάντησή του προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, δεσμεύτηκε να συνδράμει στο έργο της με δικές του κατευθυντήριες γραμμές μέσα στον Απρίλιο.²³

Σε εθνικό επίπεδο, διάφορες αρχές προστασίας προσωπικών δεδομένων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημοσίευσαν σχετικές τοποθετήσεις, όπως ενδεικτικά, οι αρχές του Βελγίου, της Γαλλίας, της Γερμανίας, και της Ιταλίας.²⁴ Η Ελληνική Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ) εξέδωσε τον Μάρτιο γενικές κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία προσωπικών δεδομένων στο πλαίσιο της διαχείρισης του COVID-19,²⁵ οι οποίες αποτελούν ένα σημαντικό βοήθημα και αναφορικά με την ανάπτυξη και χρήση εφαρμογών ιχνηλάτησης επαφών. Συγκεκριμένα, η ΑΠΔΠΧ τονίζει **ότι η εφαρμογή του νομικού πλαισίου για την προστασία προσωπικών δεδομένων δεν συνιστά σε καμία περίπτωση εμπόδιο στη λήψη των αναγκαίων μέτρων αντιμετώπισης του COVID-19**. Αντιθέτως, παρέχονται οι νομικές βάσεις για την αναγκαία επεξεργασία, με την επιφύλαξη ότι τηρούνται οι βασικές αρχές επεξεργασίας²⁶ και εξασφαλίζονται οι σχετικές ουσιαστικές και διαδικαστικές εγγυήσεις και προϋποθέσεις της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων.

Επισημαίνεται μάλιστα από την ΑΠΔΠΧ, ότι η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων που αφορούν την κατάσταση της υγείας του υποκειμένου στο πλαίσιο λήψης μέτρων κατά του COVID-19 διενεργείται από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές ως απαραίτητη για λόγους δημοσίου συμφέροντος στον τομέα της δημόσιας υγείας. Ως εκ τούτου οι αρμόδιες δημόσιες αρχές αποτελούν τους υπευθύνους επεξεργασίας που επεξεργάζονται προσωπικά δεδομένα για την προστασία της δημόσιας υγείας. Τέλος, η ΑΠΔΠΧ υπογραμμίζει **ότι η συλλογή και η εν γένει επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων που παρουσιάζουν επαχθή χαρακτήρα και συνιστούν περιορισμό ατομικών δικαιωμάτων, πρέπει να**

²² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Communication from the Commission: Guidance on Apps supporting the fight against COVID 19 pandemic in relation to data protection (2020), Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Recommendation on a common Union toolbox for the use of technology and data to combat and exit from the COVID-19 crisis, in particular concerning mobile applications and the use of anonymised mobility data (2020), και Ευρωπαϊκή Επιτροπή, EU toolbox for the use of mobile applications for contact tracing and warning (2020), Διαθέσιμα και τα 3 εδώ: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_669

²³ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων, Letter concerning the European Commission's draft Guidance on apps supporting the fight against the COVID-19 pandemic (2020), Διαθέσιμη εδώ: https://edpb.europa.eu/sites/edpb/files/files/file1/edpbletterecadvisecodiv-appguidance_final.pdf

²⁴ Dan Cooper κ.α. COVID-19 Apps and Websites – The “Pan-European Privacy Preserving Proximity Tracing Initiative” and Guidance by Supervisory Authorities (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.insideprivacy.com/covid-19/covid-19-apps-and-websites-the-pan-european-privacy-preserving-proximity-tracing-initiative-and-guidance-by-supervisory-authorities/>, the Electronic Privacy Information Center (EPIC), NGO and Expert Statement to the OECD Secretary General on COVID-19, Privacy, and Fundamental Rights (2020), Διαθέσιμο εδώ

<https://thepublicvoice.org/statement-covid/>, και noyb, Ad hoc Paper (V0.3) SARS-CoV-2 Tracking under GDPR (2020), Διαθέσιμο εδώ: https://noyb.eu/sites/default/files/2020-04/ad_hoc_paper_corona_tracking_v0.3.pdf Επίσης, βλέπετε και Ελπίδα Βαμβακά, Μαρίνα Ζαχαροπούλου, Η προστασία των προσωπικών δεδομένων στην πανδημία του κορωνοϊού (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.homodigitalis.gr/posts/5252>

²⁵ Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Κατευθυντήριες γραμμές για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στο πλαίσιο της διαχείρισης του COVID-19 (2020), Διαθέσιμες εδώ: <https://www.dpa.gr/APDPXPortlets/htdocs/documentSDisplay.jsp?docid=163,39,44,101,194,223,3,99>

²⁶ Η αρχή της νομιμότητας, αντικειμενικότητας και διαφάνειας της επεξεργασίας, η αρχή του περιορισμού του σκοπού της επεξεργασίας, η αρχή της ελαχιστοποίησης των δεδομένων που τυγχάνουν επεξεργασίας, η αρχή της ακρίβειας των δεδομένων, η αρχή του περιορισμού της περιόδου αποθήκευσης των δεδομένων, η αρχή της ακεραιότητας και εμπιστευτικότητας της επεξεργασίας, και τέλος η αρχή της λογοδοσίας.

λαμβάνουν χώρα, τηρουμένων των νομίμων προϋποθέσεων, αφού προηγουμένως θα έχει αποκλειστεί κάθε άλλο διαθέσιμο πρόσφορο μέτρο.

A4. Χρειάζεται να θυσιάσουμε τις αρχές της προστασίας των προσωπικών δεδομένων με την αιτιολογία ότι ζούμε σε εποχή κρίσης και απαιτούνται δραστικά μέτρα;

Η απάντηση είναι ξεκάθαρη. **Όχι.**

Όπως έγινε σαφές, η σχετική νομοθεσία παρέχει τις αναγκαίες διασφαλίσεις και η πλήρης εφαρμογή της δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση εμπόδιο για τη λήψη των αναγκαίων μέτρων αντιμετώπισης του COVID-19. Επίσης, από τεχνολογικής σκοπιάς, υπάρχουν όπως παρουσιάστηκε ανωτέρω, μηχανισμοί και τακτικές που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για να αναπτύξουμε τέτοιες εφαρμογές χωρίς «εκπτώσεις» στην ιδιωτικότητα των υποκειμένων.

Συγκεκριμένα, είναι τεχνικά δυνατόν αυτές οι εφαρμογές να λειτουργούν χωρίς να συλλέγουν περιττά προσωπικά δεδομένα, όπως για παράδειγμα η πραγματική τοποθεσία, διαδρομές, επαφές ή εν γένει χαρακτηριστικά που ταυτοποιούν τους εκάστοτε χρήστες της εφαρμογής και τελικά οδηγούν σε πιθανή κατάρτιση προφίλ γι' αυτούς. Επίσης, **στηριζόμενοι σε αποκεντρωμένες αρχιτεκτονικές**, μπορούμε να επιτύχουμε το μέγιστο δυνατό επίπεδο διαφάνειας και αξιοπιστίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων των χρηστών. Εδώ και δεκαετίες, έχουν αναπτυχθεί από κρυπτογράφους και άλλους ερευνητές εργαλεία και μέθοδοι που μας επιτρέπουν να επιτυγχάνουμε αυτόν τον στόχο. **Η επεξεργασία μεγάλου όγκου δεδομένων συνεπάγεται και μεγάλη ευθύνη** τόσο για την τήρηση των απαραίτητων μέτρων οργάνωσης και ασφάλειας όσο και για την απόλυτη συμμόρφωση με τις διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας.

Πρέπει να αναδειχθούν ευρύτερα οι δυνατότητες των διαθέσιμων εργαλείων που είναι προσανατολισμένα στην προστασία της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων των χρηστών. **Για να χτιστεί η εμπιστοσύνη των χρηστών προς τις εφαρμογές δεν αρκούν υποσχέσεις δημόσιων και ιδιωτικών οργανισμών ότι θα σεβαστούν τα προσωπικά δεδομένα που συλλέγουν.** Χρειάζονται πρακτικές και τεχνικές λύσεις που παρέχουν τις απαραίτητες εγγυήσεις και διασφαλίσεις με τρόπο που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί.

A5. Η πλέον σημαντική ερώτηση: Είναι οι εφαρμογές ιχνηλάτησης επαφών πράγματι αποτελεσματικές για τον περιορισμό της διάδοσης του COVID-19;

Βασική προϋπόθεση για την υιοθέτηση της χρήσης εφαρμογών ιχνηλάτησης επαφών είναι ότι αυτές μπορούν να συμβάλουν **ρεαλιστικά και αποτελεσματικά** στον περιορισμό της εξάπλωσης του COVID-19 και να **μειώσουν σημαντικά** τον αριθμό των **νέων κρουσμάτων**.²⁷ Η επικύρωση της αξιολόγησης αυτής αποτελεί **ευθύνη των επιστημόνων**. Εάν δεν αποδειχθεί ότι η εφαρμογές ιχνηλάτησης επαφών είναι πράγματι χρήσιμες και αποτελεσματικές στο δεδομένο στάδιο εξάπλωσης του COVID-19 στην Ελληνική

²⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι τα μέτρα που έχουμε λάβει ως χώρα φαίνεται, με βάση τα επίσημα στοιχεία του ΕΟΔΥ ότι αποτελούν το πρόσφορο και κατάλληλο μέσο για την αντιμετώπιση της ασθένειας αφού ήδη έχουμε καταφέρει να περιορίσουμε σημαντικά την εξάπλωση του COVID-19. Γεγονός που καθιστά μία εφαρμογή ιχνηλάτησης ένα περιττό και αδικαιολόγητο μέτρο. Περισσότερα: <https://eody.gov.gr/>

Επικράτεια, τότε δεν πληρούν τον σκοπό τον οποίο καλούνται να εκπληρώσουν, και συνακόλουθα δεν πρέπει να τεθεί ζήτημα υιοθέτησής τους από την Ελληνική Δημοκρατία.

Θα πρέπει δηλαδή πρώτα να αποδειχθεί ότι η χρήση εφαρμογών ιχνηλάτησης επαφών επιφέρει πλεονεκτήματα έναντι της εξάπλωσης του COVID-19, και όχι να γίνεται χρήση των εφαρμογών αυτών με τεκμήριο την αποτελεσματικότητά τους μέχρι να αποδειχθεί το αντίθετο.

Μέχρι στιγμής **δεν υπάρχουν τεκμηριωμένες μελέτες** που να αποδεικνύουν ότι η χρήση αυτών των εφαρμογών είναι αποτελεσματική. Επίσης, οι πρακτικές περιπτώσεις χρήσης τέτοιων εφαρμογών σε χώρες του εξωτερικού **δεν παρέχουν καμία αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της χρήσης της εφαρμογής και της μείωσης της εξάπλωσης της νόσου του COVID-19**. Επομένως, δεν μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι εφαρμογές αυτές είναι επιτυχημένες πρακτικές που πρέπει να υιοθετηθούν από άλλες χώρες, όπως η Ελλάδα.

Συμπερασματικά, τουλάχιστον με τα παρόντα στοιχεία δε τεκμαίρεται η αποτελεσματικότητα της χρήσης εφαρμογών ιχνηλάτησης επαφών ώστε τελικά να αποτελέσει και το κατάλληλο μέτρο για τον περιορισμό του COVID-19 στην Ελλάδα.

Επίσης, θα πρέπει να αναρωτηθούμε εάν αυτό το μέτρο είναι **πρόσφορο και αναγκαίο συγκεκριμένα για την Ελλάδα**. Πριν, δηλαδή, υιοθετήσουμε τη χρήση τέτοιων εφαρμογών στη χώρα μας, με τη λογική ότι προχωρούν προς την ίδια κατεύθυνση άλλα κράτη, θα πρέπει να αναλογιστούμε και τα **ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας**, την έλλειψη εξοικείωσης μεγάλης μερίδας του πληθυσμού με έξυπνες συσκευές και χρήση εφαρμογών, τα μέτρα που ήδη έχουμε λάβει για την αντιμετώπιση του COVID-19 και, τελικά, την πραγματική ανάγκη που υπάρχει για τη χρήση αυτής της εφαρμογής.

Οι εν λόγω εφαρμογές **ταυτίζουν την ύπαρξη μίας συσκευής με την ύπαρξη ενός ανθρώπου**. Στο σενάριο δηλαδή που παρουσιάζουν οι υποστηρικτές της χρήσης εφαρμογών ιχνηλάτησης επαφών, όλα τα μέλη μιας κοινωνίας έχουν κατεβάσει στη συσκευή τους και ενεργοποιήσει την εφαρμογή, καθώς επίσης φέρουν συνεχώς μαζί τους τη συσκευή τους κατά τη διάρκεια όλων των κοινωνικών τους συναναστροφών. Ωστόσο, αυτό το σενάριο δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, καθώς η χρήση μίας εφαρμογής σαν και αυτή δεν θα μπορεί να έχει καθολική αποδοχή σε μία κοινωνία.

Πιο συγκεκριμένα, ένας **σημαντικός αριθμός ατόμων δεν χρησιμοποιεί έξυπνα τηλέφωνα ή άλλα ήδη έξυπνων συσκευών** (έξυπνα ρολόγια, tablets κλπ.). Επομένως, αυτοί οι άνθρωποι ούτε θα έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν αυτή την εφαρμογή, ούτε θα περιλαμβάνονται στα σημεία επαφής που θα εντοπίζει η εν λόγω εφαρμογή. Μάλιστα, πολλές φορές αυτή η μερίδα του πληθυσμού ανήκει και σε πληθυσμιακές ομάδες που είναι ιδιαίτερα ευάλωτες προς τον COVID-19. **Οι άνθρωποι αυτοί θα είναι «αόρατοι» για την εφαρμογή, καθιστώντας τη χρήση της εντελώς αναποτελεσματική όχι μόνο για τους ίδιους, αλλά και για το σύνολο του πληθυσμού.**²⁸

Ειδικά για την Ελλάδα τα νούμερα του πληθυσμού που κατέχουν έξυπνα κινητά τηλέφωνα είναι **ιδιαίτερα χαμηλά**. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με πρόσφατη (2018) στατιστική έρευνα της ομάδας προβληματισμού PEW Research Center μόνο το **59% των ενηλίκων** στην Ελλάδα διαθέτει κάποιο

²⁸ Δείτε περισσότερα σε Anne-Mieke Vandamme κ.α., Factors that should shape the decision-making to deploy contact tracing apps for pandemic containment measures (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://rega.kuleuven.be/if/tracing-tools-for-pandemics>

έξυπνο κινητό τηλέφωνο.²⁹ Επίσης, μόλις το **29% των άνω των 50 ετών** είναι κάτοχοι smartphone, όταν στις ηλικίες 18-34, το ποσοστό αυτό είναι 95%.³⁰ **Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα ανωτέρω, τελικά, η ανάπτυξη και χρήση μιας εφαρμογής ιχνηλάτησης επαφών στην Ελλάδα θα ωφελήσει λιγότερο εκείνους που τη χρειάζονται περισσότερο.**

Επιπλέον, οι εν λόγω εφαρμογές δεν λαμβάνουν υπόψη τους το γεγονός ότι ο COVID-19 μεταδίδεται, μεταξύ άλλων, και **από επιφάνεια σε άνθρωπο**. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, σταγονίδια που φέρουν τον ιό μπορούν να εναποτεθούν σε επιφάνειες / αντικείμενα γύρω από έναν άνθρωπο όταν αυτός βήχει ή φτερνίζεται, και κάποιος μπορεί να κολλήσει τον ιό εάν ακουμπήσει τη συγκεκριμένη επιφάνεια / αντικείμενο και στη συνέχεια αγγίξει το στόμα, τη μύτη, ή τα μάτια του. Μάλιστα, αν και δεν είναι απόλυτα εξακριβωμένο το διάστημα για το οποίο επιβιώνει ο ιός στις επιφάνειες, σύμφωνα και πάλι με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, μελέτες θεωρούν ότι αυτό το διάστημα μπορεί να είναι από λίγες ώρες έως και αρκετές ημέρες ανάλογα με το είδος της επιφάνειάς, τη θερμοκρασία, και την υγρασία του περιβάλλοντος.³¹ Επομένως αυτή η κατηγορία έμμεσης “συνάντησης” ατόμων μέσω επαφής με κοινή επιφάνεια δεν λαμβάνεται υπόψη από τις εφαρμογές ιχνηλάτησης επαφών, καθιστώντας τις ξανά **αμφιβόλου αποτελεσματικότητας**.

Ακόμη, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, **απαραίτητο στοιχείο** για τη λειτουργία των εφαρμογών αυτών είναι η **υποβολή σε εξετάσεις** για έλεγχο προσβολής από COVID-19. Στην παρούσα φάση, ωστόσο, **δεν είναι συχνή** η εξέταση για COVID-19 στο σύνολο του πληθυσμού της χώρας μας. Επομένως, και επί της ουσίας, **δε μπορεί αυτή η εφαρμογή να αποτελέσει το κατάλληλο και πρόσφορο μέτρο** προκειμένου να αντιμετωπιστεί η εξάπλωση του COVID-19 στην Ελλάδα.

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΙΧΝΗΛΑΤΗΣΗ ΕΠΑΦΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

*Με βάση όλα τα ανωτέρω επιχειρήματα, είναι αντιληπτό ότι σύμφωνα με τις παρούσες συνθήκες η υιοθέτηση εφαρμογών ιχνηλάτησης επαφών **δεν τεκμηριώνεται επιστημονικά ως αποτελεσματική και, δεν μπορεί να αποτελέσει ένα αναγκαίο, πρόσφορο και κατάλληλο μέτρο** στην Ελλάδα.*

*Οφείλουμε να είμαστε **ιδιαίτερα προσεκτικοί** προκειμένου να **μην υιοθετήσουμε μέτρα που θα μπορούσαν στο μέλλον να εξελιχθούν σε εργαλεία κοινωνικού ελέγχου**.*

*Διότι η **αύξηση των εξουσιών κρατικής ψηφιακής εποπτείας απειλεί την ιδιωτική ζωή και τη δημοκρατία, ενώ μια διαρκής συστηματική και γενικευμένη συλλογή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας**.*

²⁹ Pew Research Center, Smartphone Ownership Is Growing Rapidly Around the World, but Not Always Equally: Spring 2018 Global Attitudes Survey (2018), Διαθέσιμη εδώ: <https://www.pewresearch.org/global/2019/02/05/smartphone-ownership-is-growing-rapidly-around-the-world-but-not-always-equally/>

³⁰ Pew Research Center, In emerging economies, smartphone adoption has grown more quickly among younger generations, Διαθέσιμη εδώ: <https://www.pewresearch.org/global/2019/02/05/in-emerging-economies-smartphone-adoption-has-grown-more-quickly-among-younger-generations/>

³¹ Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, Q&A on coronaviruses (COVID-19): How long does the virus survive on surfaces? (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-coronaviruses>

A6. Τα 10 απαραίτητα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να πληρούν οι εφαρμογές ιχνηλάτησης επαφών

Η Homo Digitalis **δεν θεωρεί ότι η χρήση αυτών των εφαρμογών μπορεί να είναι στην παρούσα φάση ένα μέτρο πρόσφορο και αποτελεσματικό για την αντιμετώπιση του COVID-19 στην Ελλάδα**. Σε κάθε περίπτωση, **δέκα (10)** σημαντικά χαρακτηριστικά τα οποία πρέπει να πληροί μία εφαρμογή ιχνηλάτησης επαφών για να κινείται στη σωστή κατεύθυνση είναι τα ακόλουθα:³²

1. Να συμβάλλει **ρεαλιστικά και αποτελεσματικά** στον **περιορισμό της εξάπλωσης** του COVID-19. Η επικύρωση της αξιολόγησης αυτής πρέπει να συνοδεύεται από **επιστημονικά κριτήρια**,
2. Να είναι **εθελοντικού χαρακτήρα** η χρήση της από τα υποκείμενα, και ο κάθε χρήστης να μπορεί να την **απενεργοποιεί** ή να την **διαγράφει** όποτε επιθυμεί,
3. Να έχει **προσωρινό χαρακτήρα** η χρήση της και **συγκεκριμένο χρονικό διάστημα** η υιοθέτησή της,
4. Να αφορά **μόνο τις συσκευές των χρηστών** και να μην συνοδεύεται από την τοποθέτηση αισθητήρων (beacons) σε σημεία δημόσιων και ιδιωτικών χώρων, καθώς αυτό θα ενέτεινε την παρακολούθηση των κινήσεων των χρηστών,
5. Να συλλέγει μόνο τα δεδομένα που είναι **απαραίτητα για να επιτευχθεί ο σκοπός της** και όχι δεδομένα, όπως για παράδειγμα, η πραγματική τοποθεσία των χρηστών,
6. Να συλλέγει δεδομένα τα οποία να **μην επιτρέπουν τη δημιουργία κανενός είδος προφίλ**,
7. Να **διατηρεί** τα δεδομένα για το **ελάχιστο δυνατό χρονικό διάστημα** που απαιτείται για την επεξεργασία τους και μετά να τα διαγράφει. **Καμία δυνατότητα πρόσβασης** σε αυτά **από αρχές επιβολής του νόμου**,
8. Να βασίζεται σε ένα μοντέλο **αποκεντρωμένης επεξεργασίας δεδομένων**. Οποιαδήποτε προσέγγιση κεντρικής επεξεργασίας των δεδομένων, όπως έχει επανειλημμένα τονισθεί από πλήθος κορυφαίων επιστημόνων της επιστήμης των Η/Υ, θα αποτελεί **μη αναγκαία, αδιαφανή, αναξιόπιστη και υποκείμενη σε κατάχρηση επιλογή**.
9. Να είναι **ανοιχτού κώδικα** προκειμένου να μπορεί να αξιολογείται πραγματικά η αξιοπιστία της και να μπορεί να υποβάλλεται σε έλεγχο από οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο,
10. Εάν ισχυρίζεται ότι συλλέγει **ανωνυμοποιημένα** δεδομένα, να **αιτιολογεί επαρκώς** τον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνεται πράγματι η ανωνυμοποίησή τους.

³² Δείτε περισσότερα χαρακτηριστικά σε Chaos Computer Club, 10 requirements for the evaluation of "Contact Tracing" apps (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.ccc.de/en/updates/2020/contact-tracing-requirements>, Bits of Freedom κ.α. (συμπεριλαμβανομένης της Homo Digitalis), Protect our health and protect our rights (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.safeagainstcorona.nl/>



ΤΑ 10 ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
ΤΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ ΙΧΝΗΛΑΤΗΣΗΣ ΕΠΑΦΩΝ

1



ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

2



ΜΗ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ
ΧΡΗΣΗ

3



ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΣ
ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ

4



ΟΧΙ ΛΙΣΘΗΤΗΡΕΣ ΣΕ
ΔΗΜΟΣΙΟΥΣ & ΙΔΙΩΤΙΚΟΥΣ
ΧΩΡΟΥΣ

5



ΟΧΙ ΣΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΗ
ΑΝΑΓΚΑΙΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

6



ΟΧΙ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ
ΠΡΟΦΙΛ ΧΡΗΣΤΩΝ

7



ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΔΥΝΑΤΗ
ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ

8



ΟΧΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ
ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

9



ΛΟΓΙΣΜΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ

10



ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΩΝΥΜΟΠΟΙΗΣΗ
ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

B. Χρήση Drones από Αρχές Επιβολής του Νόμου στην Ελλάδα

Η ενότητα αυτή θα εστιάσει την προσοχή της στη χρήση Μη Στελεχωμένων Αεροσκαφών (drones) από την Ελληνική Αστυνομία (ΕΛ.ΑΣ.) στο πλαίσιο των έκτακτων μέτρων για την καταπολέμηση της εξάπλωσης του COVID-19. Το πρώτο μέρος αφορά την περιγραφή της κατάστασης που επικρατεί σύμφωνα με δημοσιογραφικές πηγές και δηλώσεις των εμπλεκόμενων φορέων, ενώ το δεύτερο μέρος εστιάζει σε μία νομική προσέγγιση της κατάστασης αυτής.

B1. Η κατάσταση που επικρατεί σύμφωνα με δηλώσεις, δημοσιεύματα και μαρτυρίες

Στις 22 Μαρτίου 2020, ο Υφυπουργός Προστασίας του Πολίτη, κ. Λευτέρης Οικονόμου, δήλωσε στην κοινή συνέντευξη τύπου ναφορικά με τα μέτρα απαγόρευσης άσκοπων μετακινήσεων πολιτών ότι η ΕΛ.ΑΣ. και το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη έχουν καταρτίσει ειδικό επιχειρησιακό σχεδιασμό για όλη την επικράτεια, και ανέφερε ότι «*θα υπάρχει στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη και από αέρος επιτήρηση με drones και ελικόπτερα*».³³ Μάλιστα, σχετική αναφορά στη χρήση drones από την ΕΛ.ΑΣ. έκαναν στο τέλος Μαρτίου και δημοσιεύματα του ελληνικού τύπου.³⁴

Συνακόλουθα, στο πλαίσιο του ειδικού επιχειρησιακού σχεδιασμού στον οποίο προχώρησε η ΕΛ.ΑΣ. προκειμένου να διασφαλιστεί ότι θα τηρηθούν τα περιοριστικά μέτρα λόγω COVID-19 ενόψει του Πάσχα, προβλεπόταν και η επιτήρηση της κυκλοφορίας, κυρίως στην Αθήνα και στις άλλες μεγάλες πόλεις, μέσω drones και ελικοπτέρων. Σύμφωνα με δημοσίευμα του enikos.gr, το οποίο φιλοξενεί συνέντευξη ανώτατου αξιωματικού της ΕΛ.ΑΣ., χωρίς να παραχωρεί το όνομά αυτού, τα ελικόπτερα και τα drones από πλευράς αστυνομίας χρησιμοποιούνταν ήδη και θα χρησιμοποιούνταν επίσης και τις ημέρες του Πάσχα, **προκειμένου να συνδράμουν στην εποπτεία των μέτρων και του ελέγχου του πληθυσμού για τυχόν μετακινήσεις**. Μάλιστα, όπως αναφέρει πάλι ο ίδιος ανώτατος αξιωματικός στο enikos.gr, η ΕΛ.ΑΣ. παράλληλα «*εφαρμόζει και ένα ειδικό σχέδιο για την διασφάλιση της παρουσίας των πολιτών και ειδικά εκείνων των καταστημάτων και των επιχειρήσεων που λόγω των μέτρων είναι κλειστά. Τα ελικόπτερα και τα drones εξυπηρετούν και τον σκοπό αυτών των μέτρων ασφάλειας*».³⁵

Πλήθος άλλων εξίσου γνωστών ειδησεογραφικών πρακτορείων αναφέρουν για τα μέτρα αστυνόμευσης κατά τη διάρκεια του Πάσχα ότι στην «*εποπτεία της τήρησης των μέτρων περιορισμού θα συνδράμουν από αέρος drones και ελικόπτερα*»,³⁶ ότι η ΕΛ.ΑΣ. «*θα περιπολεί σε στενά και όχι μόνο σε κεντρικούς*

³³ Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας, Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τον περιορισμό κυκλοφορίας πολιτών σε όλη την επικράτεια λόγω κορωνοϊού (2020), Διαθέσιμη εδώ: <https://www.civilprotection.gr/el/koini-synenteyxi-tyrou-gia-ton-periorismo-kykloforias-politon-se-oli-tin-epikrateia-logo-koronoioy>

³⁴ Βλέπετε περισσότερα σε: Η Καθημερινή, Τα drones της ΕΛ.ΑΣ. και η ΕΥΠ στη μάχη κατά του κορωνοϊού (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.kathimerini.gr/1070249/article/epikairothta/ellada/ta-drones-ths-elas-kai-h-eyv-sth-maxh-kata-toy-korwnoioy> και ΕΘΝΟΣ, Κορωνοϊός: Ελικόπτερα και drones στον αέρα για τους αυστηρούς ελέγχους

³⁵ Enikos.gr, Πάσχα 2020: Όλο το σχέδιο της ΕΛ.ΑΣ. για τα περιοριστικά μέτρα - Η προειδοποίηση Πέτσα (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.enikos.gr/society/713933/pascha-2020-olo-to-schedio-tis-elas-gia-ta-perioristika-metra-i-p>

³⁶ ΣΚΑΪ, ΕΛ.ΑΣ: Μέτρα Πολυτεχνείου για το Πάσχα-Μπλόκα παντού με 5.000 αστυνομικούς (2020) Διαθέσιμο εδώ: <https://www.skai.gr/news/greece/elas-metra-polytexneiou-gia-to-pasxa-mploka-pantou-me-5000-astynomikous>

δρόμους ... ενώ το ελικόπτερο και το drone της αστυνομίας **θα δίνουν εικόνες από ταράτσες**»,³⁷ καθώς επίσης και ότι «στην Αθήνα θα περιπολούν και **τα drones για να δίνουν στο κέντρο επιχειρήσεων εικόνα**».³⁸

Επομένως, γίνεται αντιληπτό από τα ως άνω δημοσιεύματα, δηλώσεις και αποσπάσματα συνεντεύξεων, **ότι η ΕΛ.ΑΣ. χρησιμοποιεί drones για να εποπτεύει τις κινήσεις του πληθυσμού ενόψει των περιοριστικών μέτρων λόγω COVID-19, καθώς επίσης και για να περιπολεί προκειμένου να προστατέψει καταστήματα και επιχειρήσεις.** Αξίζει επομένως να εστιάσουμε την προσοχή μας στα νομικά ζητήματα που ανακύπτουν από την χρήση drones στο πλαίσιο των σχετικών δράσεων της ΕΛ.ΑΣ. Μάλιστα πρέπει να υπογραμμίσουμε το γεγονός ότι η σχετική νομοθεσία που αφορά τη χρήση drones από την ΕΛ.ΑΣ. έχει αναθεωρεί τόσο τον Οκτώβριο του 2019, όσο και τον Φεβρουάριο του 2020.³⁹

B2. Μια νομική προσέγγιση της χρήσης drones από την ΕΛ.ΑΣ.

Με το Προεδρικό Διάταγμα 21/2017⁴⁰ τροποποιήθηκε το Προεδρικό Διάταγμα 178/2014⁴¹ για την οργάνωση των υπηρεσιών της ΕΛ.ΑΣ. και συστάθηκε έτσι η Υπηρεσία Μη Στελεχωμένων Αεροσκαφών (Υ.Μ.Σ.Α.), η οποία και εντάχθηκε σε επίπεδο τμήματος στην Διεύθυνση Ειδικών Αστυνομικών Δυνάμεων (Δ.Ε.Α.Δ.) της ΕΛ.ΑΣ. Οι συγκεκριμένες διατάξεις, ωστόσο, δεν προέβλεπαν αρμοδιότητες για τα εν λόγω Μη Στελεχωμένα Αεροσκάφη (drones) που να αφορούσαν δράσεις πρόληψης και καταστολής της εγκληματικότητας.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονίσουμε, ότι ήδη από το 2016 η Υπηρεσία Εναέριων Μέσων της ΕΛ.ΑΣ. (Υ.Ε.Μ.Ε.Α.) είχε συγχωνευθεί με την Υπηρεσία Εναέριων Μέσων του Πυροσβεστικού Σώματος σε ενιαία κεντρική αυτοτελή υπηρεσία με τίτλο «Εναέρια Μέσα Σωμάτων Ασφαλείας» (Ε.Μ.Σ.Α.), η οποία και υπαγόταν απευθείας στο Αρχηγείο της Ελληνικής Αστυνομίας.⁴² Τις διατάξεις λειτουργίας της Ε.Μ.Σ.Α. ρύθμιζε το άρθρο 25 του ν.2800/2000,⁴³ το οποίο προέβλεπε, μεταξύ άλλων, και τις δράσεις της υπηρεσίας, οι οποίες κάλυπταν την καταστολή των πυρκαγιών, τη διάσωση θυμάτων, την επιτήρηση ευπαθών δασών και δασικών εκτάσεων, τη συμβολή στην ανακάλυψη και σύλληψη εμπρηστών και τη μεταφορά προσωπικού για σοβαρούς υπηρεσιακούς λόγους. Ωστόσο, τα drones της ΕΛ.ΑΣ. δεν υπάγονταν στην Ε.Μ.Σ.Α. Αντίθετα, σε αυτή υπάγονταν μόνο κανονικά αεροσκάφη.

³⁷ CNN GREECE, Μίνα Καραμήτρου, Πάσχα με κορωνοϊό: Το σχέδιο της ΕΛ.ΑΣ (2020), Διαθέσιμο εδώ:

<https://www.cnn.gr/news/ellada/story/215722/pasxa-2020-me-koronoio-to-sxedio-tis-el-as>

³⁸ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ, «Επιχείρηση εκκλησίες» - Με περιπολίες και drones η ΕΛΑΣ για το Πάσχα (2020), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.protothema.gr/greece/article/996655/epiheirisi-ekklisies-me-peripolies-kai-drones-i-elas-gia-to-pasha/>

³⁹ Δείτε υποσημείωση 45.

⁴⁰ Προεδρικό Διάταγμα 21/2017 - ΦΕΚ 35/Α/21-3-2017, Παράγραφος 34 και 35, Διαθέσιμο εδώ: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-astynomikos-astynomia/idrysi-leitourgia-uperesion/proedriko-diatagma-21-2017-fek-35a-21-3-2017.html>

⁴¹ Προεδρικό Διάταγμα 178/2014 - ΦΕΚ 281/Α/31-12-2014, Διαθέσιμο εδώ:

https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/356333/p.d.-178-2014

⁴² Νόμος 4443/2016 - ΦΕΚ 232/Α/9-12-2016, Άρθρο 59, Διαθέσιμος εδώ:

https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/246224/nomos-4443-2016.

⁴³ Νόμος 2800/2000 - ΦΕΚ 41/Α/29-2-2000, Άρθρο 25, Διαθέσιμο εδώ:

https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/189940/nomos-2800-2000. Οι παράγραφοι 1-13 του Άρθρου 25 έχουν πλέον καταργηθεί με το Νόμο 4662/2020.

Τον Οκτώβριο του 2019, το Προεδρικό Διάταγμα 98/2019⁴⁴ **ήρθε για να μεταμορφώσει ριζικά** την Υπηρεσία Μη Στελεχωμένων Αεροσκαφών και την Υπηρεσία Εναέριων Μέσων Σωμάτων Ασφαλείας **με μόνο ένα (1) άρθρο**, το οποίο εισάγει σημαντικές προσθήκες στο άρθρο 25 του ν.2800/2000 (παράγραφοι 15 και 16).⁴⁵

Συγκεκριμένα, τα drones υπάγονται πλέον στην Υπηρεσία Εναέριων Μέσων Σωμάτων Ασφαλείας. **Η υπηρεσία αυτή δεν θυμίζει σε τίποτα την υπηρεσία του παρελθόντος** της οποίας πυρήνας δραστηριοτήτων ήταν η καταστολή των πυρκαγιών, η διάσωση θυμάτων, η επιτήρηση ευπαθών δασών και δασικών εκτάσεων, η συμβολή στην ανακάλυψη και σύλληψη εμπρηστών, και η μεταφορά προσωπικού.

Αντίθετα, πλέον η Υπηρεσία Εναέριων Μέσων Σωμάτων Ασφαλείας και τα drones αυτής, αναλαμβάνουν ως αποστολή:

1. την από αέρος υποστήριξη και ενίσχυση του έργου της ΕΛ.ΑΣ.,
2. την κατόπτευση των χώρων που υπάγονται στην τοπική αρμοδιότητα της ΕΛ.ΑΣ., και
3. τη διαβίβαση πληροφοριών στις επίγειες αστυνομικές δυνάμεις, σχετικά με:
 - την πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας,
 - την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης στις παραμεθόριες περιοχές,
 - τον έλεγχο της τάξης και της τροχαίας κίνησης,
 - την υποστήριξη των πυροσβεστικών επιχειρήσεων στην αντιμετώπιση πυρκαγιών, θεομηνιών, πλημμυρών, σεισμών ή σοβαρών ατυχημάτων και συμβάντων, και
 - τη σύμπραξη με υπηρεσίες των λοιπών Σωμάτων Ασφαλείας ή άλλων δημόσιων ή ιδιωτικών φορέων σε σοβαρές και επείγουσες περιπτώσεις, μετά από σχετικό αίτημα των αρμοδίων αρχών.

Το Προεδρικό Διάταγμα 98/2019 αναφέρει ότι το Γραφείο Επιχειρήσεων και Ασφάλειας Πτήσεων της Υπηρεσίας Εναέριων Μέσων Σωμάτων Ασφαλείας, το οποίο στελεχώνεται από αστυνομικό προσωπικό, έχει, μεταξύ άλλων, ως αρμοδιότητα **«τη λήψη εικόνας από τα Μη Στελεχωμένα Αεροσκάφη και την επεξεργασία αυτής σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία»**. Η αναφορά στον όρο «εικόνα» πιθανότατα αναφέρεται γενικά στη καταγραφή φωτογραφιών και βίντεο, καθώς οι γνωστές δυνατότητες των drones της ΕΛ.ΑΣ. είναι πολλές.

⁴⁴ Προεδρικό Διάταγμα 98/2019 - ΦΕΚ 165/Α/25-10-2019, Διαθέσιμο εδώ: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-astynomikos-astynomia/armodiotetes-organon/proedriko-diatagma-98-2019-phek-165a-25-10-2019.html>

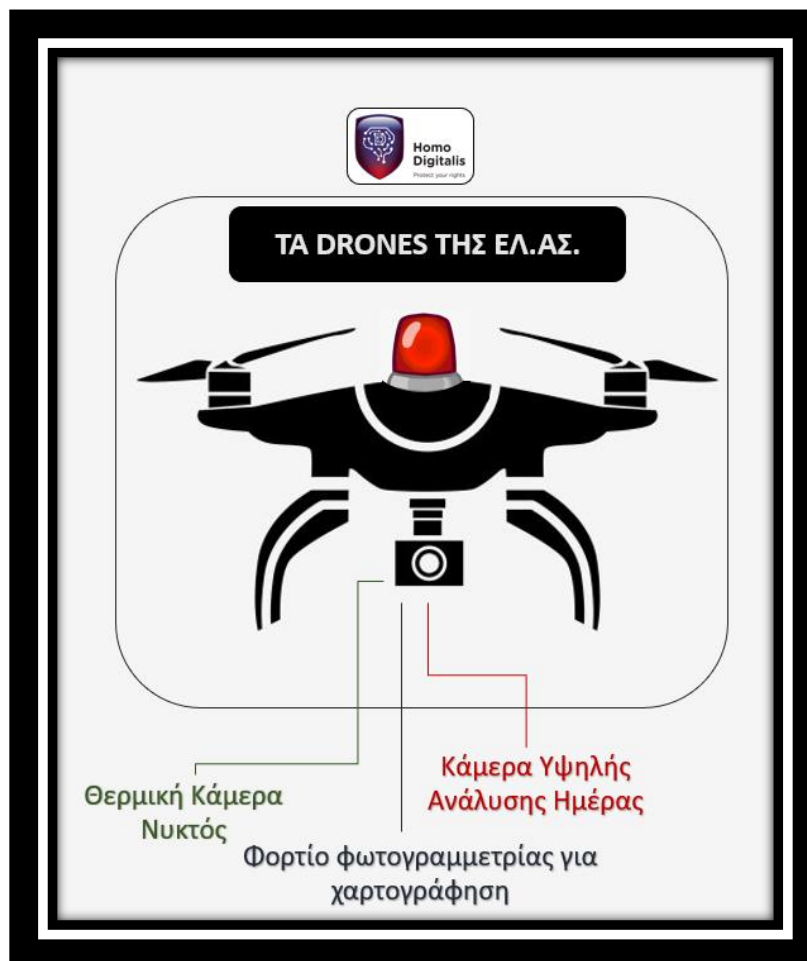
⁴⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι με τον Νόμο 4662/2020 - ΦΕΚ 27/Α/7-2-2020 και συγκεκριμένα το άρθρο 182 αυτού καταργήθηκαν οι παράγραφοι 1-13 του Νόμου 2800/2000. Επίσης, με το άρθρο 86 συστάθηκε Υπηρεσία Εναέριων Μέσων Πυροσβεστικού Σώματος. Επομένως, η ισχύουσα νομοθεσία για τα drones της ΕΛ.ΑΣ. στηρίζεται πλέον στο άρθρο 25 του Νόμου 2800/2000 που έχει 3 παραγράφους σε ισχύ, ήτοι 25.14, 25.15, και 25.16 (!).

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με συνέντευξη που παραχώρησε η Διεύθυνση Ειδικών Δυνάμεων της ΕΛ.ΑΣ. στο zoogla.gr τα drones της ΕΛ.ΑΣ. φέρουν:

1. κάμερα υψηλής ανάλυσης ημέρας,
2. θερμική κάμερα (ψυχόμενη και μη ψυχόμενη) για νυχτερινές αποστολές, και
3. φορτίο φωτογραμμετρίας για χαρτογράφηση περιοχών με υψηλή ανάλυση για αναγνώριση φυτειών ή περιοχών αστυνομικού ενδιαφέροντος.

Διαθέτουν επίσης τη δυνατότητα για να εξοπλιστούν στο μέλλον με:

1. σύστημα υποκλοπών τηλεφωνικών συνδιαλέξεων,
2. σύστημα παρεμβολών σημάτων κινητής τηλεφωνίας, και
3. σύστημα εντοπισμού θέσης κινητών τηλεφώνων.⁴⁶



⁴⁶ Χρήστος Μαζάνης, Zougla.gr, Τα ηλεκτρονικά "γεράκια" της ΕΛ.ΑΣ. (2018), Διαθέσιμο εδώ: <https://www.zougla.gr/greece/article/i-enaeri-filakes-kata-tou-eglimatos>

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ξανά ότι εφόσον τα drones της ΕΛ.ΑΣ. έχουν πλέον αρμοδιότητες όπως η πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας, η αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης και ο έλεγχος της τάξης, **η λήψη εικόνας από αυτά θα περιλαμβάνει σίγουρα λήψεις εικόνων ανθρώπων**. Εάν η ταυτότητα αυτών των ανθρώπων μπορεί να εξακριβωθεί, άμεσα ή έμμεσα, τότε η λήψη και επεξεργασία της εικόνας αυτής από το drone και την Υπηρεσία Εναέριων Μέσων Σωμάτων Ασφαλείας της ΕΛ.ΑΣ. θα αποτελούν πράξεις επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων.⁴⁷ Επίσης, εφόσον οι εν λόγω εικόνες περιλαμβάνονται ή πρόκειται να περιληφθούν σε σύστημα αρχειοθέτησης, θα έχουν καθολική εφαρμογή οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τις κείμενες διατάξεις προστασίας προσωπικών δεδομένων, δηλαδή την Οδηγία 2016/680⁴⁸ και τον ν.4624/2019⁴⁹ που μεταφέρει τις διατάξεις αυτής στην ελληνική έννομη τάξη. Το Προεδρικό Διάταγμα 98/2019, ωστόσο, δεν κάνει καμία αναφορά στις κείμενες διατάξεις για την προστασία προσωπικών δεδομένων (ν.4624/2019) και δεν περιλαμβάνει διασφαλίσεις για την λήψη και επεξεργασία εικόνας.

Επομένως, **η λήψη και επεξεργασία** εικόνας από τα drones της ΕΛ.ΑΣ. κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19 δύναται να αποτελεί επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Συγκεκριμένα, όπως φανερώνουν τόσο οι δηλώσεις του Υφυπουργού Προστασίας του Πολίτη, όσο και τα ρεπορτάζ που αναφέρθηκαν ανωτέρω, ο επιχειρησιακός σχεδιασμός της ΕΛ.ΑΣ. επιδιώκει τη χρήση των drones για την εποπτεία των κινήσεων του πληθυσμού ενόψει των περιοριστικών μέτρων λόγω COVID-19, και για την περιπολία σε καταστήματα και επιχειρήσεις προκειμένου αυτές να προστατευτούν από πιθανές εγκληματικές ενέργειες. **Εξαιτίας της φύσης των δύο αυτών δραστηριοτήτων η κάμερα των drones σίγουρα θα περιλάβει στα καρτέ της ανθρώπους.**

Το γεγονός ότι τα drones της ΕΛ.ΑΣ. είναι εξοπλισμένα με κάμερα υψηλής ανάλυσης ημέρας, θα μπορούσε να μας οδηγήσει στην υπόθεση ότι η επεξεργασία εικόνας ενδέχεται να αποτελεί και επεξεργασία βιομετρικών δεδομένων, ήτοι ειδικής κατηγορίας προσωπικών δεδομένων. Ειδικότερα, σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας 2016/680 και του ν.4624/2019, βιομετρικά δεδομένα είναι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα οποία προκύπτουν από ειδική τεχνική επεξεργασία συνδεδεμένη με φυσικά, βιολογικά ή συμπεριφορικά χαρακτηριστικά φυσικού προσώπου, και τα οποία επιτρέπουν ή επιβεβαιώνουν την αδιαμφισβήτητη ταυτοποίηση του εν λόγω φυσικού προσώπου, όπως εικόνες προσώπου.

Επίσης, το Προεδρικό Διάταγμα 98/2019 αναφέρει ότι η **λήψη και επεξεργασία εικόνας** από τα drones της ΕΛ.ΑΣ. θα γίνεται σύμφωνα με την **ισχύουσα νομοθεσία**. Ποιο νομοθέτημα αποτελεί ωστόσο την ισχύουσα νομοθεσία; Ο ν. 3917/2011⁵⁰ που αφορά, μεταξύ άλλων, την εγκατάσταση και λειτουργία συστημάτων επιτήρησης σε δημόσιους χώρους (υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις), δεν είναι σε ισχύ καθώς δεν έχει εκδοθεί μέχρι σήμερα το σχετικό Προεδρικό Διάταγμα που προβλέπεται στο άρθρο 4

⁴⁷ Βλέπετε και κατ' αναλογία Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Ετήσια Έκθεση 2015: Χρήση drones για εναέρια φωτογράφιση, Διαθέσιμη εδώ:

<https://www.dpa.gr/APDPXPortlets/htdocs/documentSDisplay.jsp?docid=27,152,113,6,58,7,187,148>

⁴⁸ Οδηγία 2016/680 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, Διαθέσιμη εδώ: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0680&from=EN>

⁴⁹ Νόμος 4624/2019 - ΦΕΚ 137/Α/29-8-2019, Διαθέσιμος εδώ: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-dedomena-prosopikou-kharaktera/nomos-4624-2019-phek-137a-29-8-2019.html>

⁵⁰ Νόμος 3917/2011 - ΦΕΚ 22/Α/21.02.2011, Διαθέσιμος εδώ:

https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/128144/nomos-3917-2011

αυτού. Όπως μάλιστα επισημάνθηκε επανειλημμένως από την ΑΠΔΠΧ⁵¹ δεν μπορεί να τεκμηριωθεί η νομιμότητα της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων από κανένα δημόσιο φορέα, με τη χρήση συστήματος επιτήρησης για τους σκοπούς του νόμου αυτού. Σε κάθε περίπτωση, η λήψη εικόνας από τα drones της ΕΛ.ΑΣ. δεν θα μπορούσε να εμπίπτει στον ορισμό του συστήματος βιντεοεπιτήρησης όπως αυτός περιγράφεται στο άρθρο 4 της Οδηγίας 1/2011 της ΑΠΔΠΧ για τον ν.3917/2011.⁵² Οπότε ο ν.3917/2011 δεν μπορεί να αποτελεί τη νομοθεσία στην οποία αναφέρεται το Προεδρικό Διάταγμα 98/2019.

Παράλληλα, σημαντική είναι η Γνωμοδότηση 1/2015 της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για την προστασία των προσωπικών δεδομένων (πλέον Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Προστασίας Δεδομένων), για θέματα ιδιωτικότητας και προστασίας προσωπικών δεδομένων που σχετίζονται με την αξιοποίηση των drones.⁵³ Σύμφωνα με την Ομάδα Εργασίας, η χρήση drones από αρχές επιβολής του νόμου, όπως εν προκειμένω την ΕΛ.ΑΣ., συνιστά άμεση επέμβαση στα δικαιώματα του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, όπως αυτά προστατεύονται στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και στα άρθρα 7 και 8 του Ευρωπαϊκού Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Επομένως, η χρήση των drones για να είναι αποδεκτή θα πρέπει:

- να προβλέπεται από τον νόμο (αρχή της νομιμότητας),
- να είναι αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία (αρχή της αναγκαιότητας), και
- να είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό (αρχή της αναλογικότητας).

Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), για να πληρούται η αρχή της νομιμότητας, οι εξουσίες των αστυνομικών αρχών θα πρέπει να ορίζονται στη νομοθεσία με σαφή, προβλέψιμο και προσιτό τρόπο, ενώ πρέπει να προβλέπονται και οι αναγκαίες διασφαλίσεις κατά καταχρήσεων εξουσίας από τις αστυνομικές αρχές, συμπεριλαμβανομένων εγγυήσεων για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων.⁵⁴ Επιπροσθέτως, οι διατάξεις της Οδηγίας 2016/680 και του ν.4624/2019 απαιτούν η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων από αρχές επιβολής του νόμου να είναι σύμφωνη με συγκεκριμένες εγγυήσεις. Αυτές περιλαμβάνουν, την προστασία των προσωπικών δεδομένων από το σχεδιασμό και εξ ορισμού, την τήρηση αρχείων δραστηριοτήτων επεξεργασίας και την τήρηση καταχωρήσεων.

Ωστόσο, το ένα (1) σχετικό άρθρο που διαθέτει το Προεδρικό Διάταγμα 98/2019 ούτε περιλαμβάνει τις αναγκαίες διασφαλίσεις για αποφυγή καταχρήσεων εξουσίας από την ΕΛ.ΑΣ. και τα drones αυτής, ούτε παραπέμπει με σαφή τρόπο στις κείμενες γενικές διατάξεις προστασίας προσωπικών δεδομένων. Επομένως, όσον αφορά τις δράσεις των drones που περιλαμβάνουν την επεξεργασία

⁵¹ Βλέπετε Απόφαση 59/2018 της Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, καθώς και ετήσιες εκθέσεις των ετών 2015 (σελ. 121), 2014 (σελ. 105), 2013 (σελ. 114) και 2012 (σελ.102 και 103).

⁵² Βλέπετε Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Οδηγία 1/2011: Χρήση συστημάτων βιντεοεπιτήρησης για την προστασία προσώπων και αγαθών, Άρθρο 3, παρ.1 και Άρθρο 4, Διαθέσιμη εδώ: https://www.dpa.gr/pls/portal/docs/PAGE/APDPX/LAW/ODIGIES/ITEMS/ODIGIA_CCTV_FINAL_1_2011.PDF

⁵³ Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, Γνωμοδότηση 1/2015 για θέματα ιδιωτικότητας και προστασίας προσωπικών δεδομένων που σχετίζονται με την αξιοποίηση των Drones (2015), Διαθέσιμη εδώ: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2015/wp231_en.pdf

⁵⁴ Βλέπετε ενδεικτικά Malone v. the United Kingdom §§ 66-68, Amann v. Switzerland, [GC], §§ 62, 80; Rotaru v. Romania [GC], §§ 61 καθώς και European Court of Human Rights, Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights (2019), Διαθέσιμο εδώ: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_ENG.pdf

προσωπικών δεδομένων, στην προκειμένη περίπτωση δεν ορίζεται πουθενά στο εθνικό νομικό πλαίσιο η διαδικασία και οι προϋποθέσεις για την χρήση των drones, τα κριτήρια για την τήρηση της αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού, το είδος των προσωπικών δεδομένων που τυγχάνουν επεξεργασίας, τη συλλογή, αποθήκευση, και διαβίβαση των δεδομένων, τους αποδέκτες των δεδομένων, τη διάρκεια διατήρησης και τη διαδικασία διαγραφής, τα οργανωτικά και τεχνικά μέτρα για την ασφάλεια της επεξεργασίας των δεδομένων, την περιοδική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του μέτρου αυτού, καθώς επίσης και τα δικαιώματα των υποκειμένων των δεδομένων και τον τρόπο άσκησής τους.

Επομένως δεν πληρούνται οι αρχές της νομιμότητας, της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας που απαιτούνται για την χρήση των drones από την ΕΛ.ΑΣ. στην πράξη.

Σε κάθε περίπτωση, η ΕΛ.ΑΣ ως υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να διαθέτει κατάλληλα μέτρα για τη διασφάλιση της νομιμότητας κάθε επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων την οποία πραγματοποιεί. Πιο συγκεκριμένα, όπως ορίζουν οι κείμενες διατάξεις⁵⁵ όταν ένας τύπος επεξεργασίας, ιδίως με τη χρήση νέων τεχνολογιών, λαμβανομένων υπόψη της φύσης, του πλαισίου, του πεδίου εφαρμογής και των σκοπών της επεξεργασίας, είναι πιθανόν να προκαλέσει μεγάλο κίνδυνο για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των φυσικών προσώπων, η ΕΛ.ΑΣ., **πριν από την επεξεργασία**, υποχρεούται να προβαίνει σε εκτίμηση επιπτώσεων των προβλεπόμενων πράξεων επεξεργασίας στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Η λήψη και επεξεργασία εικόνας από τα drones της ΕΛ.ΑΣ. για την εποπτεία των κινήσεων του πληθυσμού ενόψει των περιοριστικών μέτρων λόγω COVID-19, και για την περιπολία σε καταστήματα και επιχειρήσεις προκειμένου αυτές να προστατευτούν από πιθανές εγκληματικές ενέργειες προφανώς εμπίπτει σε αυτόν τον ορισμό.⁵⁶ **Άρα, η ΕΛ.ΑΣ. πριν την χρήση των drones, έχει την υποχρέωση να καταρτίσει τη σχετική εκτίμηση**, η οποία θα πρέπει να περιέχει τουλάχιστον γενική περιγραφή των προβλεπόμενων πράξεων επεξεργασίας, εκτίμηση των κινδύνων για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υποκειμένων των δεδομένων, τα μέτρα που προβλέπονται για την αντιμετώπιση των κινδύνων αυτών, εγγυήσεις, μέτρα ασφαλείας και μηχανισμούς, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και να αποδεικνύεται η συμμόρφωση προς την κείμενη νομοθεσία λαμβανομένων υπόψη των δικαιωμάτων και των έννομων συμφερόντων των υποκειμένων των δεδομένων και άλλων ενδιαφερόμενων προσώπων.

⁵⁵ Άρθρο 27 της Οδηγίας 2016/680 και άρθρο 65 του ν.4624/2019.

⁵⁶ Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει και κατ' αναλογία και από τον «Κατάλογο με τα είδη των πράξεων επεξεργασίας που υπόκεινται στην απαίτηση για διενέργεια εκτίμησης αντικτύπου σχετικά με την προστασία δεδομένων» (2018) που έχει δημοσιεύσει η ΑΠΔΠΧ. Αν και αφορά άλλο νομικό πλαίσιο, και συγκεκριμένα τις διατάξεις του GDPR, ο κατάλογος της ΑΠΔΠΧ αποτελεί σημαντικό οδηγό και για την υπό εξέταση περίπτωση στην οποία εφαρμόζονται οι διατάξεις της Οδηγίας 2016/680. Χαρακτηριστικά, η ΑΠΔΠΧ αναφέρει ότι σχετικά παραδείγματα συστηματικής και σε μεγάλη κλίμακα επεξεργασίας είναι η επεξεργασία δεδομένων μέσω drones. Διαθέσιμη εδώ: https://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,223264&_dad=portal&_schema=PORTAL

Επισημαίνεται ακόμη, ότι όταν ο τύπος της επεξεργασίας, ιδίως λόγω της χρήσης νέων τεχνολογιών, μηχανισμών ή διαδικασιών, ενέχει σημαντικό κίνδυνο για τα προστατευόμενα έννομα συμφέροντα του υποκειμένου των δεδομένων, όπως ακριβώς συμβαίνει στην παρούσα περίπτωση, με βάση τις κείμενες διατάξεις⁵⁷ η **ΕΛ.ΑΣ. υποχρεούται να διαβουλευτεί με την Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων πριν από την επεξεργασία των δεδομένων.**

Στο προσεχές διάστημα, η Homo Digitalis θα προβεί στις απαραίτητες ενέργειες ενώπιον των αρμόδιων φορέων προκειμένου να ερευνήσει εάν πράγματι η ΕΛ.ΑΣ. συμμορφώθηκε με τις ως άνω υποχρεώσεις της. Ωστόσο, ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στο κομμάτι της ενημέρωσης των κατοίκων της ελληνικής επικράτειας για το γεγονός της χρήσης drones από την ΕΛ.ΑΣ., καθώς αυτή ενδέχεται να περνάει απαρατήρητη, κάτι που φυσικά είναι ιδιαίτερα επικίνδυνο για την προστασία των δικαιωμάτων των υποκειμένων. Για παράδειγμα, η ενημέρωση αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί με εκπεμπόμενο από το drone ηχητικό σήμα, με φώτα που αναβοσβήνουν, με βομβητές, φωτεινά ή ιριδίζοντα χρώματα ή συνδυασμό αυτών των χαρακτηριστικών.

⁵⁷ Άρθρο 28 της Οδηγίας 2016/680 και άρθρο 67 του ν.4624/2019.

TA DRONES ΤΗΣ ΕΛ.ΑΣ.

Η λήψη και επεξεργασία εικόνας από τα drones της ΕΛ.ΑΣ. κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19 δύναται να αποτελεί επεξεργασία προσωπικών δεδομένων.

Συγκεκριμένα, όπως φανερώνουν τόσο οι δηλώσεις των σχετικών φορέων, όσο και δημοσιογραφικά ρεπορτάζ, ο επιχειρησιακός σχεδιασμός της ΕΛ.ΑΣ. κατά τη περίοδο των εορτασμών του Πάσχα επεδίωκε τη χρήση των drones για την εποπτεία των κινήσεων του πληθυσμού ενόψει των περιοριστικών μέτρων λόγω COVID-19, και για την περιπολία σε καταστήματα και επιχειρήσεις προκειμένου αυτές να προστατευτούν από πιθανές εγκληματικές ενέργειες.

Εξαιτίας της φύσης των δύο αυτών δραστηριοτήτων η κάμερα των drones σίγουρα θα περιλάβει στα καρέ της ανθρώπους.

Ωστόσο, το ένα (1) σχετικό άρθρο που διαθέτει το Προεδρικό Διάταγμα 98/2019 ούτε περιλαμβάνει τις αναγκαίες διασφαλίσεις για αποφυγή καταχρήσεων εξουσίας από την ΕΛ.ΑΣ. και τα drones αυτής, ούτε παραπέμπει με σαφή τρόπο στις κείμενες γενικές διατάξεις προστασίας προσωπικών δεδομένων. Επομένως, δεν ορίζεται πουθενά στο εθνικό νομικό πλαίσιο η διαδικασία και οι προϋποθέσεις για την χρήση των drones, τα κριτήρια για την τήρηση της αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού, το είδος των προσωπικών δεδομένων που τυγχάνουν επεξεργασίας, τη συλλογή, αποθήκευση, και διαβίβαση των δεδομένων, τους αποδέκτες των δεδομένων, τη διάρκεια διατήρησης και τη διαδικασία διαγραφής, τα οργανωτικά και τεχνικά μέτρα για την ασφάλεια της επεξεργασίας των δεδομένων, την περιοδική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του μέτρου αυτού, καθώς επίσης και τα δικαιώματα των υποκειμένων των δεδομένων και τον τρόπο άσκησής τους.

Επίσης, σε κάθε περίπτωση η ΕΛ.ΑΣ. πριν την χρήση των drones οφείλει να καταρτίσει εκτίμηση αντικτύπου, η οποία θα πρέπει να περιέχει τουλάχιστον:

1. Γενική περιγραφή των προβλεπόμενων πράξεων επεξεργασίας,
2. Εκτίμηση των κινδύνων για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υποκειμένων των δεδομένων,
3. Τα μέτρα που προβλέπονται για την αντιμετώπιση των κινδύνων αυτών,
4. Εγγυήσεις, Μέτρα ασφαλείας και Μηχανισμούς, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και να αποδεικνύεται η συμμόρφωση προς την κείμενη νομοθεσία.

Τέλος, η ΕΛ.ΑΣ. υποχρεούται να διαβουλευτεί με την Ελληνική Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ) πριν από την επεξεργασία των δεδομένων.

Γ. Άλλα Σημαντικά Εθνικά Μέτρα

Η ενότητα αυτή θα εστιάσει την προσοχή της σε δύο θεματικές: τη σύσταση και λειτουργία Εθνικού Μητρώου Ασθενών που πάσχουν από COVID-19, και την Πολιτική Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων σχετικά με την αποστολή μηνυμάτων SMS στο 13033 προς λήψη βεβαίωσης μετακίνησης.

Γ1. Εθνικό Μητρώο Ασθενών COVID 19

Στις 30 Μαρτίου 2020, εκδόθηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση άλλη μια Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου (ΠΝΠ) προβλέποντας μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας του COVID-19.⁵⁸ Οι διατάξεις του άρθρου 29 της συγκεκριμένης ΠΝΠ προβλέπουν τη σύσταση και λειτουργία Εθνικού Μητρώου Ασθενών COVID-19 το οποίο στοχεύει:

1. στην άμεση και ταχεία καταγραφή των κρουσμάτων του COVID-19 στα νοσοκομεία της χώρας και σε κάθε φορέα παροχής υπηρεσιών υγείας,
2. στην ιατρική παρακολούθηση της εξέλιξης των κρουσμάτων που εντοπίζονται ή και παρακολουθούνται,
3. στην αυτοματοποίηση της διαδικασίας έκδοσης παραπεμπτικών για την εξέταση του COVID-19 και
4. στην διαμόρφωση επαρκών επιδημιολογικών δεδομένων για την, επί τη βάση των καταγραφών αυτών, αποστολή των δειγμάτων από τον Εθνικό Οργανισμό Δημόσιας Υγείας (Ε.Ο.Δ.Υ.) προς τα διαπιστευμένα εθνικά και άλλα εργαστήρια.

Ως κύριοι σκοποί του Εθνικού Μητρώου Ασθενών COVID-19 αναφέρονται η προάσπιση της υγείας του πληθυσμού ενόψει της μεγάλης επίπτωσης του COVID-19 στον γενικό πληθυσμό, η ανάγκη καταγραφής επιδημιολογικών δεδομένων, η φαρμακοεπαγρύπνηση, και η άσκηση εποπτείας στους φορείς υγειονομικής φροντίδας του ιδιωτικού τομέα.

Το Υπουργείο Υγείας αναφέρεται ως ο υπεύθυνος επεξεργασίας, ενώ ως εκτελούσα την επεξεργασία για λογαριασμό του Υπουργείου Υγείας για τη σύσταση και λειτουργία του συστήματος αρχειοθέτησης του Εθνικού Μητρώου Ασθενών COVID-19 ορίζεται η «Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης (ΗΔΙΚΑ) ΑΕ». Τα δεδομένα που καταγράφονται στο αρχείο του Εθνικού Μητρώου Ασθενών είναι:

- το ονοματεπώνυμο του ασθενούς,
- η ηλικία,
- το φύλο,
- τα υποκείμενα νοσήματα του, και
- η κατάσταση της υγείας του.

⁵⁸ Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου 30/03/2020, ΦΕΚ Α' 75, Μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 και άλλες κατεπείγουσες διατάξεις

Άρα, γίνεται αντιληπτό ότι μέρος των δεδομένων αυτών ανήκουν και στη ειδική κατηγορία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν την υγεία, των οποίων η επεξεργασία υπόκεινται φυσικά σε αυστηρότερους κανόνες.

Ιδιαίτερα θετικό είναι το γεγονός ότι στις διατάξεις του άρθρου 29 γίνονται σημαντικές παραπομπές στη κείμενη νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, ενώ επίσης προβλέπεται μία σειρά από οργανωτικά μέτρα και μέτρα ασφάλειας για την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων που περιλαμβάνονται στο Εθνικό Μητρώο Ασθενών COVID-19. Συγκεκριμένα, η πρόσβαση στα δεδομένα και η επεξεργασία επιτρέπονται μόνο με χρήση κατάλληλων διαπιστευτηρίων από προσωπικό που έχει τις κατάλληλες εξουσιοδοτήσεις, οι διαβιβάσεις δεδομένων πραγματοποιούνται με κρυπτογράφηση, ενώ ο κάθε χρήστης φορέας του συστήματος δεν έχει δικαίωμα πρόσβασης στα λοιπά δεδομένα του συστήματος. Ακόμη, ρητώς απαγορεύεται η χορήγηση ειδικών δεδομένων από το Μητρώο σε ασφαλιστικές εταιρείες και τράπεζες, και η απαγόρευση αυτή δεν μπορεί να αρθεί από το υποκείμενο των δεδομένων.

Επιπλέον, επιπροσθέτως των διοικητικών κυρώσεων που περιγράφονται λεπτομερώς στο άρθρο 39 του ν.4624/2019 για την παραβίαση των διατάξεων περί προστασίας προσωπικών δεδομένων, το άρθρο 29 της ΠΝΠ προβλέπει ότι όποιος χωρίς δικαίωμα επεμβαίνει με οποιονδήποτε τρόπο στο σύστημα αρχειοθέτησης του Εθνικού Μητρώου Ασθενών COVID-19, ή λαμβάνει γνώση των προσωπικών δεδομένων που τηρούνται σε αυτό, ή αφαιρεί, αλλοιώνει, βλάπτει, καταστρέφει, επεξεργάζεται, μεταδίδει, ανακοινώνει, καθιστά προσιτά σε μη δικαιούμενα πρόσωπα ή επιτρέπει στα πρόσωπα αυτά να λάβουν γνώση των προσωπικών δεδομένων ή εκμεταλλεύεται τα δεδομένα αυτά με οποιονδήποτε τρόπο, τιμωρείται με φυλάκιση και χρηματική ποινή και, αν πρόκειται για ευαίσθητα δεδομένα, με φυλάκιση ενός (1) τουλάχιστον έτους και χρηματική ποινή είκοσι χιλιάδων (20.000) τουλάχιστον ευρώ, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα από άλλες διατάξεις. Αν μάλιστα ο υπαίτιος των πράξεων είχε σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, ή να βλάψει τρίτον, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα (10) ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων (50.000) τουλάχιστον ευρώ. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι οι ποινικές κυρώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 29 του ΠΝΠ βρίσκονται σε συμφωνία με τις ποινικές διατάξεις που προβλέπονται στο άρθρο 38 του ν.4624/2019.

Ακόμη, το άρθρο 29 της ΠΝΠ αναφέρει ότι τα υποκείμενα των δεδομένων έχουν τα δικαιώματα που τους αναγνωρίζει ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων και κάθε άλλη ρύθμιση για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τηρούνται σε ιατρικά αρχεία και ισχύουν για το Σύστημα Ηλεκτρονικής Συνταγογράφησης. **Τούτο σημαίνει ότι διατηρούν και το δικαίωμα διαγραφής των δεδομένων τους.** Επίσης, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, και συγκεκριμένα τον Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας (ν. 3418/2005, άρθρο 14 παρ. 4)⁵⁹ **σε κάθε περίπτωση τα νοσηλευτικά ιδρύματα υποχρεούνται να διατηρούν τα ιατρικά αρχεία για μια εικοσαετία από την τελευταία επίσκεψη του ασθενή. Με την πάροδο του χρονικού αυτού διαστήματος ο ασθενής δικαιούται να αιτηθεί τη διαγραφή του ιατρικού φακέλου του από τα αρχεία του νοσηλευτικού ιδρύματος**

Ωστόσο, **σημαντικά προβλήματα ανακύπτουν** από το κείμενο της από 14 Απριλίου απόφασης του Υπουργείου Υγείας «Σύσταση και βασικές παράμετροι λειτουργίας του Εθνικού Μητρώου Ασθενών από

⁵⁹ Νόμος 3418/2005 - ΦΕΚ 287/Α/28-11-2005, Διαθέσιμος εδώ:
https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/159804

τον κορωνοϊό COVID-19».⁶⁰ Συγκεκριμένα, το άρθρο 3 της απόφασης αυτής ορίζει ότι όλα τα προσωπικά δεδομένα των ασθενών που εντάσσονται στο σύστημα αρχειοθέτησης του Εθνικού Μητρώου Ασθενών COVID-19 τηρούνται **ισοβίως** και, περαιτέρω, για **διάστημα είκοσι ετών από το θάνατο του ασθενούς**.

Η πρόβλεψη της Υπουργικής Απόφασης για διατήρηση των δεδομένων **ισοβίως** και, περαιτέρω, για **διάστημα 20 ετών από το θάνατο** του ασθενούς έρχεται σε αντίθεση με:

-το κείμενο του **άρθρου 29, παρ. 7 της ΠΝΠ**, το οποίο ορίζει στην παράγραφο 7 ότι τα υποκείμενα των δεδομένων έχουν τα δικαιώματα που τους αναλογούν σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις προσωπικών δεδομένων (GDPR), άρα το δικαίωμα διαγραφής καθώς επίσης και τα δικαιώματα που απορρέουν από τον **Κώδικα Ιατρικής δεοντολογίας**, ο οποίος υποχρεώνει όλα τα αρχεία των ασθενών να **διαγράφονται 20 έτη μετά την τελευταία επίσκεψη του ασθενή στο νοσηλευτικό ίδρυμα**.

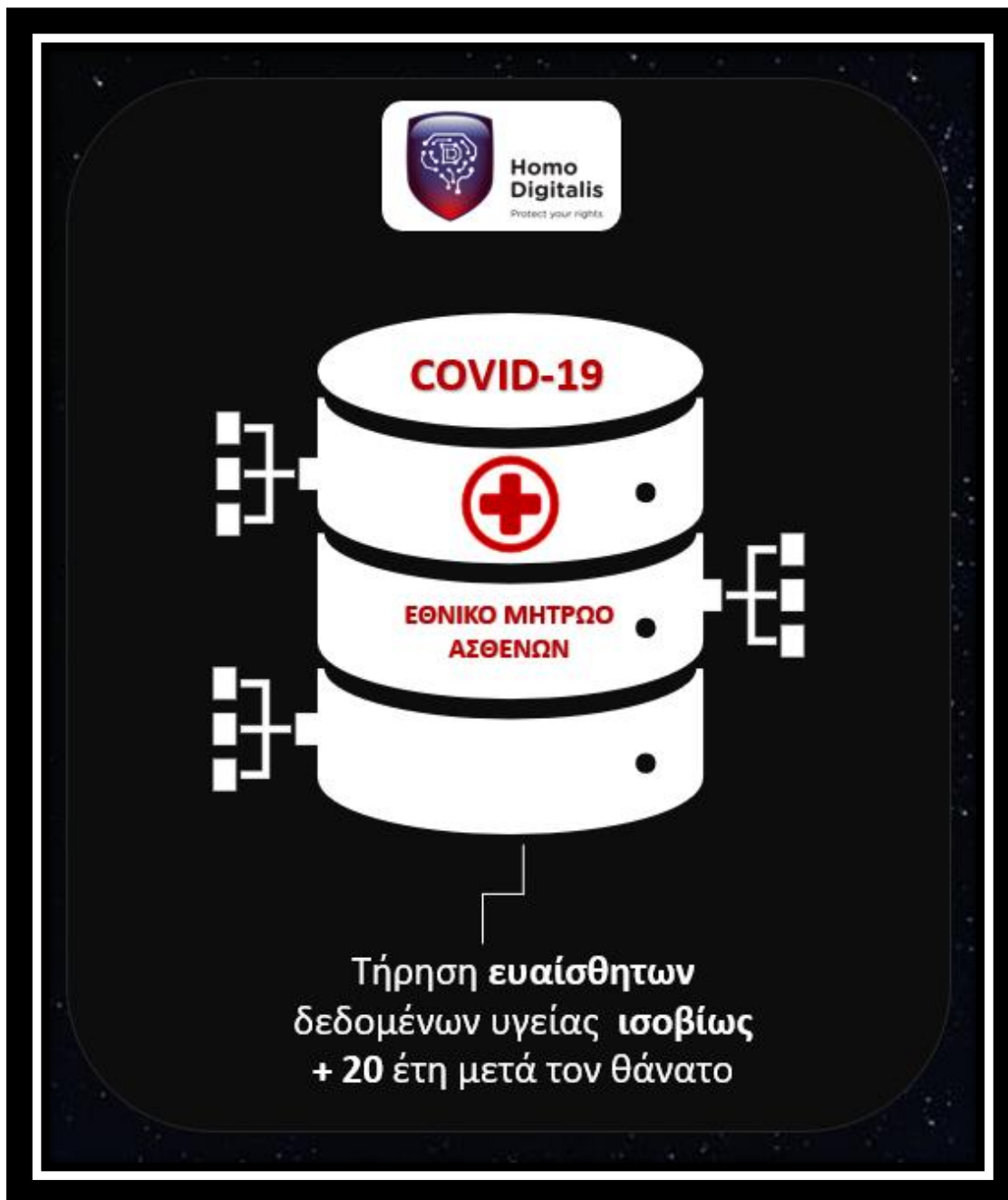
-το κείμενο του **άρθρου 29, παρ. 9 της ΠΝΠ**, το οποίο ορίζει στην παράγραφο 9 ότι η εν λόγω απόφαση του Υπουργού Υγείας **θα πρέπει να προβλέπει τη διάρκεια τήρησης ανά κατηγορία δεδομένων** (ανωνυμοποιημένων, ψευδωνυμοποιημένων και μη) ανάλογα με τον σκοπό επεξεργασίας τους για επιδημιολογικούς, επιστημονικούς και στατιστικούς λόγους,

Επομένως, η ισόβια και, περαιτέρω, για διάστημα είκοσι ετών από το θάνατο του ασθενούς διατήρηση των δεδομένων του ασθενούς στον Εθνικό Μητρώο δεν συνάδει απόλυτα με τους σκοπούς της επεξεργασίας, όπως αυτός περιγράφεται στο άρθρο 29 της ΠΝΠ, ήτοι την προάσπιση της υγείας του πληθυσμού ενόψει της μεγάλης επίπτωσης του COVID-19 στον γενικό πληθυσμό, την ανάγκη καταγραφής επιδημιολογικών δεδομένων, την φαρμακοεπαγρύπνηση, και την άσκηση εποπτείας στους φορείς υγειονομικής φροντίδας του ιδιωτικού τομέα. Επίσης, όπως ορίζει η αρχή του περιορισμού της περιόδου αποθήκευσης των δεδομένων, τα προσωπικά δεδομένα πρέπει διατηρούνται υπό μορφή που επιτρέπει την ταυτοποίηση των υποκειμένων των δεδομένων μόνο για το διάστημα που απαιτείται για τους σκοπούς της επεξεργασίας. Τα προσωπικά δεδομένα μπορούν να αποθηκεύονται για μεγαλύτερα διαστήματα, εφόσον τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα θα υποβάλλονται σε επεξεργασία μόνο για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον, για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή για στατιστικούς σκοπούς και εφόσον εφαρμόζονται τα κατάλληλα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα για τη

⁶⁰ Υπουργός Υγείας, Απόφαση 2549/2020 ΦΕΚ' Β 1390, Σύσταση και βασικές παράμετροι λειτουργίας του Εθνικού Μητρώου Ασθενών από τον κορωνοϊό COVID-19, σύμφωνα με τα οριζόμενα στις διατάξεις των άρθρων 29 της από 30.3.2020 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου (ΠΝΠ) «Μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 και άλλες κατεπείγουσες διατάξεις» (Α' 75) και 83 του ν. 4600/2019 (Α' 43).

διασφάλιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών του υποκειμένου των δεδομένων (όπως πχ. η ψευδωνυμοποίηση των δεδομένων ή η κρυπτογράφηση τους).

Η Homo Digitalis επιφυλάσσεται να ερευνήσει σε μεγαλύτερο βάθος τα ζητήματα που ανακύπτουν αναφορικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων κατά την επεξεργασία τους στο Εθνικό Μητρώο Ασθενών COVID-19 και να προχωρήσει, εάν κριθεί αναγκαίο, στις απαραίτητες νομικές ενέργειες ενώπιον των αρμόδιων φορέων.



Γ2. Αποστολή μηνυμάτων SMS στο 13033 προς λήψη βεβαίωσης μετακίνησης

Όπως όλοι γνωρίζουμε, από τα τέλη Μαρτίου ένας τρόπος για να μετακινούνται οι πολίτες κατ' εξαίρεση του μέτρου της απαγόρευσης της κυκλοφορίας στο πλαίσιο των αποδεκτών περιορισμών για την αντιμετώπιση της εξάπλωσης του COVID-19, είναι η αποστολή σύντομου μηνύματος (SMS) στον αριθμό της Γενικής Γραμματείας Πολιτικής Προστασίας, το 13033.

Επίσης, όπως αναφέρεται στις οδηγίες που έχει αναρτήσει η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας στην σχετική ιστοσελίδα της,⁶¹ σε αυτό το μήνυμα SMS θα πρέπει ο καθένας να δηλώνει προσωπικά δεδομένα όπως το ονοματεπώνυμο του, τη διεύθυνση κατοικίας του, και τον λόγο που αντιστοιχεί στην έξοδο από το σπίτι.

Το SMS πρέπει να είναι της μορφής: Χ κενό ονοματεπώνυμο και διεύθυνση κατοικίας όπου Χ ο λόγος εξόδου με τον αριθμό 1, 2, 3, 4, 5, 6 που αντιστοιχεί στις αιτιολογίες: 1. Μετάβαση σε φαρμακείο ή επίσκεψη στον γιατρό, 2. Μετάβαση σε κατάσταση προμηθειών αγαθών αναγκών πρώτης ανάγκης, σούπερ μάρκετ, μίνι μάρκετ, 3. Μετάβαση στην τράπεζα, 4. Κίνηση για παροχή βοήθειας σε ανθρώπους που βρίσκονται σε ανάγκη, 5. Μετάβαση σε τελετή και 6. Σωματική άσκηση. Μετά την επιτυχή αποστολή ενός SMS στο 13033 ακολουθεί η απάντηση: «Μετακίνηση κενό Χ κενό ονοματεπώνυμο και διεύθυνση κατοικίας». Σε περίπτωση ελέγχου στο δρόμο από τις Αρχές επιδεικνύεται από τον χρήστη το SMS μαζί με την αστυνομική ταυτότητα ή το διαβατήριό του.

Η ομάδα της Homo Digitalis, αφού εξέτασε με προσοχή την Πολιτική Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων σχετικά με την αποστολή μηνυμάτων SMS στο 13033 προς λήψη βεβαίωσης μετακίνησης,⁶² απέστειλε στο τέλος Μαρτίου ανοιχτή ηλεκτρονική επιστολή προς τη Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας σε κλίμα συνεργασίας.⁶³ Μέσω της παράθεσης σχολίων και προτάσεων επί του κειμένου της Πολιτικής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, σκοπός της Homo Digitalis ήταν, και παραμένει, η αναθεώρηση και βελτίωση του κειμένου της, προκειμένου να τηρούνται οι υποχρεώσεις του υπεύθυνου επεξεργασίας και να προστατεύονται τα δικαιώματα των υποκειμένων των δεδομένων στον μέγιστο βαθμό, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις της εθνικής και ευρωπαϊκής νομοθεσίας.

Στην παρούσα μελέτη, δεν θα αναλωθούμε στην περιγραφή όλων των ζητημάτων επί της συγκεκριμένης Πολιτικής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων που χρήζουν προσοχής, καθώς η επιστολή μας έχει δημοσιευθεί στην ιστοσελίδα της Homo Digitalis και ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει εκεί για την πλήρη ενημέρωσή του.⁶⁴ Αντίθετα, στην παρούσα μελέτη θα παραθέσουμε σύντομα κάποια από τα ζητήματα αυτά.

⁶¹ Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφτείτε τη σχετική ιστοσελίδα της Γενικής Γραμματείας Πολιτικής Προστασίας εδώ: <https://forma.gov.gr/>

⁶² Μπορείτε να δείτε το κείμενο της Πολιτικής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων σχετικά με την αποστολή μηνυμάτων SMS στο 13033 προς λήψη βεβαίωσης μετακίνησης εδώ: <https://forma.gov.gr/docs/data-protection-policy.pdf>

⁶³ Μπορείτε να διαβάσετε περισσότερα εδώ: <https://www.homodigitalis.gr/posts/5357>

⁶⁴ Μπορείτε να δείτε το πλήρες κείμενο της επιστολής της Homo Digitalis προς την Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας εδώ: <https://www.homodigitalis.gr/wp->

Η ενότητα 3 της Πολιτικής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων αναφέρει τα προσωπικά δεδομένα που συλλέγονται κατά την αποστολή SMS στο 13033. Ωστόσο, δημιουργεί έντονους προβληματισμούς το γεγονός ότι αναφέρεται πως συλλέγονται «*δεδομένα που αφορούν τον σκοπό /προορισμό της μετακίνησης, συμπεριλαμβανομένης και της διεύθυνσης του προορισμού*». Ωστόσο, όπως περιγράψαμε και ανωτέρω, ο αποστολέας του SMS δεν περιλαμβάνει σε αυτό τη διεύθυνση του προορισμού του. Αντίθετα, η διεύθυνση προορισμού περιλαμβάνεται μόνο στις χειρόγραφες βεβαιώσεις. Εάν πρόκειται για συντακτικό λάθος, είναι απαραίτητη η άμεση διαγραφή της εν λόγω αναφοράς. Διαφορετικά θα πρέπει να γνωστοποιηθεί από τη Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας ο τρόπος με τον οποίο συλλέγεται η διεύθυνση προορισμού.

Ακόμη, η ενότητα δεν αναφέρει ότι συλλέγονται ειδικές κατηγορίες προσωπικών δεδομένων, όπως δεδομένα που αφορούν την υγεία. Συγκεκριμένα, ο αποστολέας του SMS έχει τη δυνατότητα να επιλέξει την αιτιολογία «1» για να εξέλθει από την οικία του, η οποία αφορά μετάβαση σε φαρμακείο ή επίσκεψη στον γιατρό. Επομένως, η εν λόγω πληροφορία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως προσωπικό δεδομένο που αφορά την υγεία του αποστολέα.

Επίσης, η ενότητα 3 αναφέρει ότι τα δεδομένα συλλέγονται, αλλά δεν καθορίζει από ποιόν συλλέγονται. Συγκεκριμένα, η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας δεν ορίζεται πουθενά στο κείμενο ως ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας. Κατά τον ίδιο τρόπο, δεν περιγράφονται τα στοιχεία επικοινωνίας του υπευθύνου προστασίας δεδομένων (DPO), τα οποία θα ήταν απαραίτητα εφόσον ο Υπεύθυνος Επεξεργασίας είναι πράγματι η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας, καθώς η τελευταία αποτελεί δημόσια αρχή. Επομένως, ευλόγα οι εν λόγω παραλείψεις δημιουργούν έντονους προβληματισμούς καθώς παραβιάζουν τις διατάξεις προστασίας προσωπικών δεδομένων αναφορικά με την αρχή της διαφάνειας της επεξεργασίας.

Ακόμη, η ενότητα 5 της Πολιτικής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων που ρυθμίζει ζητήματα εμπιστευτικότητας εγείρει προβληματισμούς. Συγκεκριμένα, η ενότητα αναφέρει ότι «*η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας δεν διαθέτει ή διαβιβάζει ή δημοσιοποιεί προσωπικά στοιχεία των χρηστών της υπηρεσίας σε τρίτους*». Στη συνέχεια ωστόσο, ανάμεσα σε όσους έχουν πρόσβαση στα προσωπικά δεδομένα αναφέρονται «*συνεργαζόμενοι πάροχοι στο πλαίσιο υποστήριξης της υπηρεσίας*». Επομένως, δεν μπορεί να γίνει κατανοητό πώς μπορεί να μη γίνεται διαβίβαση προσωπικών δεδομένων σε τρίτους, αλλά την ίδια στιγμή οι συνεργαζόμενοι πάροχοι να έχουν πρόσβαση. Το συγκεκριμένο σημείο πρέπει να επεξηγηθεί.

Επιπλέον, ιδιαίτερα σημαντική είναι η ενότητα 7 της Πολιτικής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, η οποία σχετίζεται με τα δικαιώματα των αποστολέων SMS στο 13033. Σύμφωνα με τις δηλώσεις του Υπουργού Ψηφιακής Διακυβέρνησης κ. Πιερρακάκη κατά τη κοινή συνέντευξη τύπου για τον περιορισμό κυκλοφορίας πολιτών σε όλη την επικράτεια λόγω του Κορωνοϊού στις 22/03/2020 «[τ]α δεδομένα αυτά αυτομάτως διαγράφονται».⁶⁵ Επίσης, σύμφωνα με τα όσα αναφέρει η Πολιτική Προστασίας στην ενότητα 3, «*τα δεδομένα τηρούνται από την Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας για το χρονικό διάστημα από την αποστολή του γραπτού μηνύματος του πολίτη στο 13033 και μέχρι την*

[content/uploads/2020/04/%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AE_%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%A0%CE%94_13033_HD_30.03.2020.pdf](https://www.civilprotection.gr/el/koini-synteneyxi-typou-gia-ton-perorismo-kykloforias-politon-se-oli-tin-epikrateia-logo-koronoioy)

⁶⁵ Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας, Κοινή Συνέντευξη Τύπου για τον περιορισμό κυκλοφορίας πολιτών σε όλη την επικράτεια λόγω κορωνοϊού (2020), Διαθέσιμη εδώ: <https://www.civilprotection.gr/el/koini-synteneyxi-typou-gia-ton-perorismo-kykloforias-politon-se-oli-tin-epikrateia-logo-koronoioy>

απάντηση που λαμβάνει ο πολίτης. Όταν ο πολίτης λαμβάνει την απάντηση στο κινητό του τα προσωπικά του δεδομένα είτε διαγράφονται είτε ανωνυμοποιούνται και τηρούνται αποκλειστικά για στατιστικούς σκοπούς».

Επομένως, προκαλεί ιδιαίτερη έκπληξη το γεγονός ότι ο αποστολέας SMS στο 13033 έχει στην διάθεσή του τα δικαιώματα διόρθωσης, διαγραφής, φορητότητας των δεδομένων και περιορισμού της επεξεργασίας, καθώς τα προσωπικά δεδομένα του υποτίθεται ότι αυτομάτως διαγράφονται. Επίσης, η φράση «*είτε διαγράφονται είτε ανωνυμοποιούνται*» αφήνει να εννοηθεί ότι κάποια δεδομένα επιλέγεται να διαγραφούν ενώ άλλα να ανωνυμοποιηθούν. Ποια είναι τα κριτήρια που οδηγούν στην οριστική διαγραφή ή την ανωνυμοποίηση για στατιστικούς σκοπούς; Σε κάθε περίπτωση, επισημαίνουμε ότι η πραγματική ανωνυμοποίηση των προσωπικών δεδομένων αποτελεί δυσχερή διαδικασία. Άρα, είναι αναγκαίο να υπάρξει ενημέρωση για τις τακτικές που χρησιμοποιούνται για την ανωνυμοποίηση των εν λόγω δεδομένων, εφόσον η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας επιδιώκει να τα διατηρήσει για στατιστικούς σκοπούς.

Δυστυχώς, μέχρι την ημέρα δημοσίευσης της μελέτης αυτής, οι προτεινόμενες αλλαγές δεν έχουν υιοθετηθεί από τη Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας και η Πολιτικής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων της σχετικά με την αποστολή μηνυμάτων SMS στο 13033 προς λήψη βεβαίωσης μετακίνησης δεν έχει αναθεωρηθεί ή βελτιωθεί.



Δ. Ψευδείς Ειδήσεις στην Εποχή του COVID-19 και επιπτώσεις στην Ελευθερία της Έκφρασης και της Πληροφόρησης

Η διάδοση των ψευδών ειδήσεων (fake news) αποδίδεται σε πολλές αιτίες τόσο στον ψηφιακό όσο και στον αναλογικό κόσμο, ενώ αποτελεί ένα φαινόμενο τόσο αρχαίο όσο και οι πρώτες ανθρώπινες κοινωνίες. Ωστόσο, το διαδίκτυο προσφέρει εύκολη και γρήγορη πρόσβαση σε ένα μεγάλο όγκο πληροφοριών, γεγονός που εντείνει ακόμη περισσότερο την επαφή του χρήστη με υλικό ψευδών ειδήσεων.

Κατά την περίοδο της πανδημίας του COVID-19 η διάδοση ψευδών ειδήσεων επωφελείται από την κατάσταση πανικού που προκαλεί η εξάπλωση του ιού. Μάλιστα η έλλειψη σχετικών βιωματικών που θα έδιναν μια κατεύθυνση για την αντιμετώπιση του COVID-19 είναι επωφελής για τη διασπορά και διάδοση των ψευδών ειδήσεων. Επίσης, η ασυμφωνία και η ποικιλία απόψεων δημιουργεί συχνά μια αίσθηση δυσπιστίας και ανασφάλειας στους πολίτες, οι οποίοι είναι επιφυλακτικοί ακόμα και στο άκουσμα δηλώσεων από ειδικούς, επιστήμονες ή εκπροσώπους δημόσιων αρχών.

Οι ψευδείς ειδήσεις αποτελούν ένα φαινόμενο που ανέκαθεν αντιμαχόταν την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης. Λογικό άλλωστε, αφού η διάδοση και διασπορά των πρώτων αποτελεί ποινικό αδίκημα,⁶⁶ ενώ η προάσπιση και εξασφάλιση της δεύτερης είναι θεμελιώδες δικαίωμα.⁶⁷ Τα fake news, όπως ακριβώς υποδηλώνει και το όνομά τους, φέρουν τον μανδύα της είδησης. Επομένως, είναι ικανά να πλήξουν σοβαρότατα την ελευθερία της έκφρασης, επειδή δημιουργούν μία έντονη αβεβαιότητα στους μετέχοντες στο δημόσιο διάλογο. Η εν λόγω αβεβαιότητα απορρυθμίζει σε μεγάλο βαθμό την έκφραση της δημόσιας γνώμης.

Με αφορμή την έξαρση των fake news και κατά την περίοδο του COVID-19 σε μεγάλο ποσοστό μέσω των social media, εταιρίες όπως οι Facebook, Twitter και Google εφαρμόζουν ειδικά μέτρα λογοκρισίας σχετικών δημοσιεύσεων. Οι εταιρίες «κατεβάζουν» αναρτήσεις χρηστών τους όταν θεωρείται ότι αυτές έχουν ανακριβές και ανυπόστατο περιεχόμενο. Για παράδειγμα, το Twitter έχει αναθεωρήσει την πολιτική καταπολέμησης fake news γύρω από τον COVID-19, ενώ το Facebook διαγράφει αναρτήσεις με παραπλανητική ενημέρωση για πιθανές θεραπείες που μπορεί να οδηγήσουν σε βλάβες στη σωματική ακεραιότητα. Αντίστοιχα, το WhatsApp περιόρισε το όριο του αριθμού συνομιλιών στον οποίο οι χρήστες μπορούν να κοινοποιήσουν ταυτόχρονα viral περιεχόμενο, ενώ το YouTube διαγράφει βίντεο

⁶⁶ Άρθρο 191 - Ποινικός Κώδικας (Νόμος 4619/2019) - Διασπορά ψευδών ειδήσεων: 1. Όποιος δημόσια ή μέσω του διαδικτύου διαδίδει ή διασπείρει με οποιονδήποτε τρόπο ψευδείς ειδήσεις με αποτέλεσμα να προκαλέσει φόβο σε αόριστο αριθμό ανθρώπων ή σε ορισμένο κύκλο ή κατηγορία προσώπων, που αναγκάζονται έτσι να προβούν σε μη προγραμματισμένες πράξεις ή σε ματαίωσή τους, με κίνδυνο να προκληθεί ζημία στην οικονομία, στον τουρισμό ή στην αμυντική ικανότητα της χώρας ή να διαταραχθούν οι διεθνείς της σχέσεις, τιμωρείται με φυλάκιση έως τρία έτη ή χρηματική ποινή. 2. Όποιος από αμέλεια γίνεται υπαίτιος της πράξης της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται με χρηματική ποινή ή παροχή κοινωφελούς εργασίας

⁶⁷ Άρθρο 11 – Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης: 1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων. 2. Η ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πολυφωνία τους είναι σεβαστές. Επίσης προστατεύεται από το άρθρο 19 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, και τα άρθρα 5^A και 14 του Συντάγματος της Ελλάδας.

που συνδέουν τον COVID-19 με θεωρίες συνωμοσίας. Οι διάφορες πλατφόρμες είναι φυσικό να προβαίνουν σε δράσεις με τις οποίες επιδιώκουν την καταπολέμηση της διάδοσης των ψευδών ειδήσεων. Ωστόσο, οι πλατφόρμες θα πρέπει να ενημερώνουν τους χρήστες τους με λεπτομερή τρόπο για τις πολιτικές που ακολουθούν και τα κριτήρια με τα οποία επιλέγουν τη διαγραφή / αναστολή δημοσιεύσεων εντός της πλατφόρμας.

Η διαγραφή δημοσιεύσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης από τις ίδιες τις εταιρείες δύναται, σε ορισμένες περιπτώσεις, να αποτελέσει δυσανάλογο μέτρο με σοβαρές συνέπειες στην άσκηση της ελευθερίας έκφρασης. Από την άλλη μεριά, η ύπαρξη και διάδοση ψευδών ειδήσεων αποτελεί περιορισμό του δικαιώματος στην πληροφόρηση.

Περιορισμοί του δικαιώματος στην πληροφόρηση εξηγούνται στο μέτρο που προφυλάσσουν το κοινό από ενδεχόμενη παραπλάνηση εξαιτίας της αβασιμότητας των ειδήσεων. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δήλωσε στην υπόθεση *Bowman* κατά Ηνωμένου Βασιλείου ότι σε προεκλογική περίοδο και περίοδο κατά τη διεξαγωγή εκλογών μπορεί να θεωρηθεί αναγκαία η επιβολή συγκεκριμένων περιορισμών, που σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν απαράδεκτη, στην ελευθερία της έκφρασης έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η ελευθερία έκφρασης της γνώμης στην επιλογή νομοθεσίας.⁶⁸ Μια αναλογική εφαρμογή θα περιοριζε την ελευθερία έκφρασης χρηστών που δημοσιεύουν ψευδείς ειδήσεις προς διασφάλιση της έγκυρης πληροφόρησης του κοινού.

Σε κάθε περίπτωση, οποιοδήποτε περιοριστικό μέτρο πρέπει να εξετάζεται υπό το φως των αρχών της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας. Πιο συγκεκριμένα, το μέτρο πρέπει να είναι αναγκαίο, κατάλληλο και πρόσφορο για την εξάλειψη των fake news. Με άλλα λόγια, πρέπει να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης των χρηστών του διαδικτύου μέσω της ανάρτησης περιεχομένου και του δικαιώματος ορθής πληροφόρησης του κοινού που συνεπάγεται την προστασία του από παραπλανητικές ειδήσεις.

Ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος για την αντιμετώπιση της διάδοσης και εξάπλωσης ψευδών ειδήσεων, δεν είναι η χρήση έξυπνων λογισμικών αυτοματοποιημένης διαχείρισης υλικού, αλλά η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση όλων μας. Κάποια πολύ βασικά, αλλά συνάμα σημαντικά, βήματα για την αξιολόγηση των πηγών που επιλέγουμε να διαβάσουμε προκειμένου να ενημερωθούμε για τον COVID-19 είναι τα ακόλουθα:

⁶⁸ European Court of Human Rights (ECtHR), Case of *Bowman v. The United Kingdom*, Case No. 141/1996/762/959, (1998), Διαθέσιμο εδώ: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-58134%22>}}

Συγγραφέας

Η ιδιότητα του συγγραφέα είναι σημαντικό στοιχείο για την εγκυρότητα της είδησης. Είναι πιο πιθανό η είδηση να είναι έγκυρη αν προέρχεται από εθνικές αρχές δημόσιας υγείας, από το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων (ECDC) ή το Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), από περιφερειακούς οργανισμούς, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας και αναγνωρισμένους επιστήμονες.

Η προσέγγιση πρέπει να γίνεται πάντα με κριτικό πνεύμα, καθώς δεν υπάρχει μέχρι στιγμής κοινή αντιμετώπιση του ιού από την επιστημονική κοινότητα ενώ ακόμα και εκπρόσωποι κρατών μπορεί να μεταδίδουν σκοπίμως ή άθελα ψευδείς ειδήσεις.

Χώρος δημοσίευσης

Αν πρόκειται για μια απλή ανάρτηση σε ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης όπως, Facebook, Twitter, κ.α., θα ήταν καλύτερο το περιεχόμενο της δημοσίευσης να αντιμετωπίζεται ως γνώμη παρά ως είδηση. Αν πάλι η ανάρτηση έχει γίνει σε ιστοσελίδα αναγνωρισμένου παρόχου ειδήσεων, (π.χ. Reuters), τότε η αξία της είναι πολύ μεγαλύτερη λόγω του κύρους και της εξειδίκευσης της έκδοσης.

Ποιότητα κειμένου

Πριν την ανάρτηση κειμένων σε έγκυρες ιστοσελίδες, το περιεχόμενό τους ελέγχεται από την συντακτική ομάδα ώστε το τελικό προϊόν να είναι ευανάγνωστο και το μήνυμά του να μεταδίδεται αποτελεσματικά στον αναγνώστη.

Αν το κείμενο παρουσιάζει ορθογραφικά και συντακτικά λάθη, χρησιμοποιείται μεγάλος αριθμός σημείων στίξης και λέξεων σε κεφαλαία γράμματα, τότε ίσως η πηγή να μην είναι αξία εμπιστοσύνης.

Λεπτομέρειες κειμένου

Η ανάρτηση περιέχει ή συνίσταται πολλές φορές από φωτογραφίες και βίντεο. Οι λεπτομέρειες των μέσων αυτών μπορεί να αποκαλύπτουν τη βασιμότητα ή μη της είδησης.

Μια πινακίδα στο background του βίντεο, για παράδειγμα, ή σε πιο προχωρημένες περιπτώσεις τα metadata της φωτογραφίας φανερώνουν την πραγματική τοποθεσία και ημερομηνία των γεγονότων που εκτυλίσσονται.

Ημερομηνία δημοσίευσης

Μια ανάρτηση μπορεί να αποτελεί απλά αναδημοσίευση ενός παλαιότερου post στην ίδια ή διαφορετική ιστοσελίδα. Υπάρχουν sites που εξειδικεύονται στην αναπαραγωγή ειδήσεων ή λογαριασμοί που έχουν δημιουργηθεί από αλγόριθμους και λειτουργούν μέσω bots.

Στην τελευταία περίπτωση, είναι χρήσιμο να ελέγχουμε αν ο λογαριασμός είναι επαληθευμένος, αν υπάρχει σύνδεσμος σε επίσημη ιστοσελίδα και, σε ορισμένες περιπτώσεις, στους πόσους αριθμούνται οι ακόλουθοι του.

Πηγές

Η ενσωμάτωση πηγών στις υποσημειώσεις του κειμένου προσδίδει επιστημονική στήριξη των επιχειρημάτων. Μια χρήσιμη πρακτική είναι η αντίστροφη αναζήτηση πηγών και φωτογραφιών που χρησιμοποιούνται από το συγγραφέα για τον έλεγχο της ορθής χρήσης τους από τον ίδιο.

Αν το άρθρο αναφέρεται σε αποσπάσματα από ανακοινώσεις δημόσιων φορέων, τα οποία δεν συνδέονται με συγκεκριμένες πηγές τότε θα πρέπει να προβληματιστούμε. Βέβαια, είναι πιο δύσκολο να εφαρμοστεί η συγκεκριμένη προσέγγιση σε ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης, όπου ένα post συνήθως δεν αναφέρεται σε άλλες πηγές.

Για αυτόν το λόγο θα πρέπει να αντιμετωπίζουμε σχετικές αναρτήσεις πιο κριτικά και να ελέγχουμε εκ των υστέρων τη βασιμότητα τους ψάχνοντας για σχετικό περιεχόμενο στο διαδίκτυο.

Ιστοσελίδες Διασταύρωσης Ειδήσεων

Τέλος, υπάρχουν ιστοσελίδες που ειδικεύονται στη διασταύρωση των πληροφοριών που βρίσκονται σε διάφορες αναρτήσεις. Μερικές από αυτές είναι οι: FactCheck.org, International Fact-Checking Network (IFCN), PolitiFact.com και Snopes.com.

Αναφορά δημοσίευσης ως ακατάλληλου περιεχομένου

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δίνουν εργαλεία για να αναφέρεις μία δημοσίευση ως ακατάλληλου περιεχομένου.

Με αυτόν τον τρόπο θα βοηθήσεις στην αποτροπή της εξάπλωσης της παραπληροφόρησης.

Επίλογος

Με τις τοποθετήσεις μας σε αυτή τη μελέτη ευελπιστούμε να ωθήσουμε τον δημόσιο διάλογο προς την κατεύθυνση της προώθησης και προστασίας των ψηφιακών δικαιωμάτων εν μέσω της πανδημίας. Η μάχη για την καταπολέμηση του COVID-19, καθώς και η επόμενη ημέρα πρέπει να είναι συμβατές με την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Τα δικαιώματα και οι ελευθερίες όλων μας είναι αυτά που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες και αποτελούν θεμέλιο λίθο του Κράτους Δικαίου.

Οι συνθήκες που επικρατούν δεν θα πρέπει να αποτελέσουν πρόσφορο πεδίο για τον άμετρο περιορισμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης & πληροφόρησης, το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων και το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

Η Homo Digitalis παρακολουθεί με μεγάλη προσοχή τις εξελίξεις τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, ενώ έχει δημιουργήσει στο πλαίσιο αυτό ένα παρατηρητήριο ψηφιακών δικαιωμάτων. Στόχος αυτού του παρατηρητηρίου είναι να καταγράφουμε παραβιάσεις ή περιορισμούς ψηφιακών δικαιωμάτων που ανακύπτουν από μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας του COVID-19 εντός της Ελληνικής Επικράτειας. Εάν θα ήθελες να μας επικοινωνήσεις τέτοια περιστατικά μπορείς να μας στείλεις τις σκέψεις σου στο info@homodigitalis.gr.